

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnak.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Protestáns önérzet.

Debrecen, 1902. Január.

Csak most került a kezembe a Benedek Elek szerkesztette „Magyarság“ fővárosi lapnak az a cikke, melyet maga a nagynevű szerkesztő a lap mult havi számainak egyikében arról a tárgyról irt, hogy *protestáns önérzet — nincs*. Erős protestáns ember tett figyelmessé e cikkre s annak a protestáns önérzet elleni fejtegetéseit elítélte. Én is elítélem, helytelennek tartom ezt s nem állhatom meg, hogy szó tárgyává ne tegyem a „Debr. Prot. Lap“-ban, hiszen e lap egyik legnagyobb érdemül éppen a protestáns önérzet ápolását és fejlesztését ismerem. Meggyőződésem, hogy a protestáns önérzet nyílt megtagadása a „Debr. Prot. Lap“ hasábjain tiltakozás nélkül nem maradhat, kivált pedig nem maradhat akkor, a midőn a protestáns önérzet megtagadását — ezt az önmagában is eléggé sajnós dolgot — még sajnósabbá teszi az a körülmény, hogy szószólójává olyan neves protestáns ember szegődött, mint Benedek Elek.

Mit is mond Benedek Elek? Azt mondja: „bár vagyok olyan vallásos, mint akármelyik papja az összes be és be nem fogadott egyházaknak, felekezeti önérzetet nem ismerek. Érzem és pedig erősen érzem, hogy van bennem magyar önérzet, de azt nem tudtam, hogy vannak felekezeti önérzetek is.“

Igaz-e ez? Így van-e ez?

Bizony nincs így. Mert mi az önérzet? Tudata a magunk értékének, érzése annak, hogy nemes hivatást kötelességtudással töltünk be; a hivatás tehetségeinkhez képest lehet különféle, erőinkhez képest lehet kisebb vagy nagyobb, az egyszerű földmives ember például önérzettel gondolhat kis gazdasága körüli gondoskodásának pontos betöltésére, Benedek Eleknek már megadatott, hogy nemzete nyelvének, irodalmának fejlesztésében kifejtett áldásos munkásságra gon-

dolhat vissza méltó önérzettel; a mit nemes cél szolgálatában hiven teljesítünk, mindez egyformán jogos alapjául szolgálhat az ember önérzetének, csakhogy természetesen minél nagyobb, minél általánosabb cél szolgálatában s minél nagyobb kötelességtudással és eredménnyel töltünk be hivatást, annál nagyobb lehet önérzetünk, mert a nagyra való képesség emeli az ember értékét s ennek tudata emeli az ember önérzetét.

Ez az egyén önérzete.

Csakhogy vannak célok, ideálok, a melyeknek eredményes szolgálatára az egyes embernek, még a legkiválóbbnak ereje, sőt még százak, ezrek társulása sem elégséges, vannak hivatások, melyeket betölteni csak az embereknek nagy tömege, az együvé tartozó millióknak egyetemessége képes, természetes azonban, hogy az ily nagy közösségek által betöltött magasztos hivatás tudata a közösséghez tartozó egyesek önérzetében nyilvánulhat meg.

Az a két legnagyobb közösség, a melyek az emberiség legszebb céljai, legfelségesebb ideáljai megvalósítására legkiemelkedőbb hivatottsággal bírnak, történelmi alapokon fejlődött ki: egyik az állam, másik az egyház. De nem akarok én itt az állam és egyház rendeltetéséről tárgyamhoz nem tartozó általános, academicus fejtegetésekbe bocsátkozni, hanem a Benedek Elek által szóba hozott magyar önérzet és protestáns önérzet fogalmának levezethetése s ezeknek — mint ő tette — egymással kapcsolatba hozása végett a magyar államról és a magyar protestáns egyházakról főleg ezek hivatásáról akarok egyet-mást elmondani.

Ezelőtt több mint ezer esztendővel — Benedek Elek tudná ezt szépen elbeszélni — egy kicsiny nép telepedett le a Kárpátok alján, a Duna-Tisza mellékén: a magyar. Rokona, támasza nem volt s mégis nagy célok elérésébe fogott. Csakhamar államot alapított itt, a hol

évszázadokon át állandóan lakott népek államot alkotni nem tudtak. Csodás előrelátással felismerte hivatását, mely reá várakozott, hogy itt keleten a nyugoti civilizáció védbástyája, sőt tényezője legyen s az idők eseményei aztán nagyon sok alkalmat adtak neki arra, hogy e hivatásának szolgáljon. De ez a kis nép nehéz viszonyok közt is nagy dolgokat tudott művelni, tudott olykor világtörténelmi szerepet betölteni. Volt idő, midőn „Magyar tenger vizében hunyt el Észak, Kelet s Dél hulló csillaga.” Sokszor állott ez a nép sir szélén — nem is csoda: a keletihez nyugoti ellenség is csatlakozott — de átélte a legnehezebb idöket is, diadalmasan bontakozott ki a legválságosabb viszonyok közül is. Története a más népek történetében páratlan fegyvertények egész sorozatát mutatja fel. Diadalai zsarnokká, rablánci szolgává nem tették. A magyar föld, mikor magyar volt az ur felette, mindig a szabadság hazája volt. A sok elnyomatás elmaradottá tévé, igaz; de támadtak költői, írói, művészei, államférfiai, életet öntöttek a haldoklóba; évek alatt évszázadok mulasztásait hozták helyre s megalkották a mai magyar nemzetet, mely a nagy kultur nemzetek modern versenyében is képes helyét megállani.

Nos hát, mindezeknek tudata, tudata annak, hogy mi volt, mit tett, milyen hivatást szolgált, a magyar, mi most s mi a jövőben e nép rendeltetése, érzése annak, hogy ehez a számbeli-

leg kicsiny, de erényekben nagy nemzethez tartozunk, hogy ehez fűz bennünket a szülőföld szeretete, apánk emléke, a jövő reménye és minden jó érzés mely szívünkéből kiárad: ez a magyar önérték, a melyet Benedek Elek is oly büszkén vall lelke sajátjának.

És mi a protestáns önérték? Ennek is a multba nyulnak vissza gyökerei. Mikor Mohács után két pártra volt szakadva az ország s mikor Ausztria békebelező törekvése reánk nehezült, ezekben a nehéz idökből érkezett hozzánk a protestantizmus szelleme. Jött és hódított. Elnyomatásnak, üldözésnek volt kitéve s mégis hódított. És hódítása a magyar nemzeti önállóság erősítése volt. Mert a történelem tanítja, bizonyítja, hogy a magyar protestantizmus mindig a magyar nemzeti törekvések szolgálatában állott s hogy a protestantizmus támasza nélkül nemzeti önállóságunk összeomlott volna. A történelem tanúsága az is, hogy a magyar protestantizmus a jövőben is mindenkor elválaszthatlan kapcsolatban lesz a magyar nemzet ideáljaival s mint nemzeti egyház nemcsak vallási, hanem nemzeti célok szolgálatában is magas hivatást tölt be.

Nos hát a történelem e tanúságainak, a magyar protestantizmus hivatásának tudata, tudata annak, hogy a magyar protestantizmus a maga vallási és nemzeti hivatásának szolgálatában mint állotta meg helyét a legszomorubb viszonyok között is, meggyőződésből eredt érzése

TÁRCA.

Ritschlianismus és Orthodoxyia.

(Ritschl haláláig.)

(Folytatás.)

Nem nehéz felismerni ismét az ismerettheoria hatását: mindent empirice levezetni. Csakhogy mialatt ezt teszi, kérdés nem olyan színezésben tünteti-e fel tárgyát, amely pusztán önalkotás; hiszen a belső, lelki élet soha ki nem tapasztalható s Jézusnak szándékairól, motívumairól, érzéseiről beszélni nem egyéb, mint lelki életének szabad megalkotása, tehát a megismerés határainak tulhajtása. Az látható, hogy Jézus Istenséget komolyan veszi,¹ de ha a Krisztus világfeletti uralma bizonyos értelemben a hívőkre is érvényes s a világtól való szabadsággal azonos s Krisztusnak a hívőkkel nem közölhető előnyei nincsenek — minek ellenkezőjét az

¹ V. ö. különben Böhl „Dogmatik“ 410. kv. hol a socinianizmussal egyező karakteristikus vonások vannak feltüntetve. Különösen megszívlelendő, amit a Ritschl-féle biblíamagyarázat őszinteségéről s a reformátoroknak célnak megfelelő magyarázatairól mond. Komoly tudomány az igazság kutatásában s annak egyenes, nyílt bevallásában állhat csak. A socinianismus vadját azonban én elejteném, már t. i. a maga egészében, nem a részletekről szólva, hiszen pusztán morális célok s nem a hitetlenség vezették Ritschlt a christológiánál.

orthodox theologia vitatja (III. 352.) — kérdés, nem lesz-e pusztán morális érdekűvé a viszony Krisztus és a hívők, vagy Ritschl szerint a gyülekezet között? Ehez járul a legfontosabb, hogy Ritschl helyettesítéséről semmit nem akar tudni. Nekem ugytetszik, hogy Ritschl érvelése itt a leggyöngébb. Először is egy egész külön teoriát állít fel az áldozatokról s vitatja, hogy az áldozatoknak a bűnökkel s isteni harag kiengesztelésével semmi közük nincs, holott tudvalevőleg a bűnös elfeledésére szolgáló engesztelés az (Riehm) s emez áldozattheoriájának megfelelőleg magyarázza aztán az idevonatkozó helyeket. Ezs. 52, 13.—53, 12. például valószínűleg későbbi betoldás, legalább is a deuteró-Ézsaiás többi részei vele nem egyeznek; a mi rá vonatkozik az új testamentomból pl. Csel. 8, 32—35. az későbbi betoldás v. ö. I. Pét. 2, 21—25. I. Ján. 3, 5. stb. II. 61. Jézus magára amaz ó szövetségi helyet soha nem vonatkoztatta, dacára Lk. 22, 37. Jan. 1, 29. Mt. 12, 15—21. s Mk. 15, 28-nak. II. 286. Zsid. 2, 17. számba nem vehető, bár helyettesítő elégtételről legyen is benne szó, mert a zsidókhöz írott levél írója — egy héberül nem tudó zsidó — a hetvenes helytelen kombinációját követte II. 208. kv. így aztán persze nincs értéke Zsid. 9, 14. s 28-nak sem. Rom. 3, 25. a *ἱλαστήριον* nem engesztelő áldozat, hanem a kegyelmes és szövetségű Istennek az izraeliták gyülekezetében való jelenlétét jelképezi s a *διὰ τῆς πίστεως*-szal egybekötve azt jelenti, hogy ennek a vallásos hit előtt van jelentősége II. 171. egyenlő jelentésű tehát ezzel: *χαρὶς τοῦ σπ-*

annak, hogy a mit a mi vallásunk tanít, az az evangéliomnak legtisztább tanítása, érzése annak az utolsó csepp véréig való ragaszkodásnak, mely bennünket vallásunk és egyházunkhoz kapcsol, érzése az a miatti elégedettségnek sőt büszkeségnek, hogy a protestantizmus követői, hivei közé tartozhatunk: ez a protestáns önérzet, ez az a protestáns önérzet, melyet a Benedek Elek vallásos lelke is bizonyára érez ugyan, de a melyet említett cikkében oly csodálatosan és cinikusan megtagad.

De lehet-e tagadni a protestáns önérzet létezését és jogosultságát? Lehet, hiszen láttuk, hogy Benedek Elek megtagadta, de a tagadás jogossága legalább ha a fentiek szerint értelmezzük a protestáns önérzet fogalmát, maga ellen hívja ki a leghatározottabb tagadást, s nem is tudom elképzelni, hogy mit ért Benedek Elek protestáns önérzet alatt, ha azt nem érzi magában.

Magyar önérzet és protestáns önérzet . . . Lássuk már most ezeket egymáshoz való kapcsolatukban. Benedek Elek azt mondja, hogy ő csak magyar önérzetet érez magában. Én érzem a protestáns önérzetet is. A kettő épp oly viszonyban van egymással mint a magyar protestantizmus a magyar hazával: a magyar protestantizmus sorsa a magyar hazához van fűzve, de azért az nem olvad fel ebben, épp úgy nem absorbeálhatja a magyar önérzet a maga egyik legerősebb támaszát: a protestáns önérzetet.

Sajnos, újabb időben mintha hanyatlóban volna a protestáns önérzet, de csoda-e ez, amikor még olyan protestánsok sem érzik annak lángját keblükben, mint Benedek Elek. Pedig ez az egyházunkhoz való ragaszkodás gyöngülésére összetartozásunk lazulására vezet, akaratunkon kívül is. Ime, mit mond Benedek Elek cikke további folyamán. Nem kisebbet állít, mint azt, hogy az igazi papnak egyforma gyönyörűség: a templomon akár keresztet, akár csillagot lát.

Bocsánat, én nem vagyok pap s még sem gondolkodom így, már csak azért sem, mert a katolikusok és más vallásuk se gondolkoznak így s a felekezetiiséget ennyire negligálni valóban nem is lehet. Nem a vallásosság és vallástalanság közötti különbségről van itt szó, én is azt tartom, hogy inkább bármely vallásu legyen valaki mint vallástalan, de már mégis csak nyugodtabban pihen meg az én tekintetem a templom tornyán, ha azon csillagot lát és nem keresztet. Ennyi felekezeti önzés megengedhető bárkinek is s ez még nem jelent felekezeti surlódást, csak — a vallásosság határain belül — felekezetünkhöz való ragaszkodást.

Ápoljuk hát magunkban a protestáns önérzetet, s oltuk be azt már gyermekünk szívébe is, máskülönben a felénk törő áramlatok sorában megállani nem tudunk; s Benedek Eleknek is azt mondom én, hogy meséljen ő továbbra is gyermekeinknek olyan szépen, olyan édesen,

Ἰσοπύον J. Xρ, olyan ember, kin Isten kegyelme van II. 236. Az orthodox theologia hivatkozik reá, hogy ez is ott van: ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, mit Ritschl más szóhoz (προέδρευτο) construal II. 82. — Gal. 3, 13-ban Krisztus activ engedelmességének beszámítása, mint helyettesítő érdem nincs benne, mert itt a zsidóknak az angyalok hatalma alá vetéséről van szó v. ö. 19. v. (II. 244. 248.) s így theologiailag nem irányadó (III. 415.), ámde ugyanezt a gondolatot fejezi ki I. Kor. 6, 20.; 7. 23.: τῆς ἡγοράσθητε s különben is, ha angyalok adták is ki a törvényt, okfeje annak mégis Isten stb. Egyszóval minden áron elakarja vitatni Ritschl, hogy a kiengesztelődés objektiv érdem s annak betudása lenne, hanem subjective kell azt felfogni. Látható különben, hogy az eljárás amily zsenialis, époly erőszakos s egyedül II. Kor. 5, 19-ben a kiengesztelődés fogalmára támaszkodhatik (l. alább).¹ Különben, hogy Ritschl mért küzd oly erősen a helyettesítő érdem betudása ellen, mikor az életben is oly sok esetben kifejezésre jut az s miért ne volna az összeegyeztethető Isten örök létével, hogy ő a Krisztusban a büntudat háborgásai ellenében biztos megnyugvást ajándékozzon, annak tudata mellett is, hogy a bűnért rettegetesen haragszik, mint amely lényével ellentétben áll; miért kelljen e miatt — eltekintve a szórszálhasogató lényegi megkülönböztetésektől, — az orthodoxia hitét kicsinyíteni: nem tudom. Tartsuk magunkat a kijelentés könyvéhez és akkor középúton haladunk.

¹ Bővebben Pfeleiderer s Riehm.

Ritschl a maga művében annak főtárgyát a megigazulást és kiengesztelődést előre bocsátja, én szándékosan hagytam az orthodox dogmatikák mintája szerint hátul, hogy az előzmények után könnyebben megérthetővé legyen.

Tehát mit jelent megigazulás? ugyanazt, amit a bűnbocsánat t. i. az Istennel való közösségi viszony helyreállítását, melynek ellentéte a reatus; nem pusztá obligatio ad poenam, hanem subjectiv büntudat, (30. kv.) mely az erkölcsi törvénynek a szabadsággal való összekötéséből származik s keresztyénileg véve nem egyéb, mint Isten elleni ellenszegülés; minek folytán megbocsájtás útján úgy a büntudat megszűnik — nem elvész — mint másfelől az akadály is, mely a sértő és sértett közötti érülködést akadályozta. (43. kv.) A bűnnek, mint Isten elleni ellenszegülésnek megszüntével létrejön a kiengesztelődés. A megigazulás Isten synthetikus itéletén alapszik tehát, ámde az erkölcsi engedelmesség elengedhetetlen feltétele alatt. (66. kv.) Így a megigazulásban Isten nem mint bíró szerepel, hanem atyai tulajdonságával függ az össze; az adoptio is synthetikus itélet, vagyis Isten szabad elhatározásának ténye. (79. kv.) Az akaratnak Isten iránti új iránya, mely a kiengesztelődésben jó létre, a hit, mely, mint az akaratnak ténye, a bizalommal egy. (86. kv.) Istennek egyesekre irányuló akaratáról azonban, valamint egyeseknek, mint olyanoknak, elválasztásáról, szó sem lehet; van igenis eleve elhatározás, mely szerint Isten az emberiség ösztömegeből hívja el az új teremtmények összegét, vagyis

mint a hogy Isten neki megadta, de a protestáns önértéről ne mondjon mesét soha, mert az nem mese tárgy, hanem élő valóság s legyen is az az időknek végeiglen.*

Debreceni.

Kalászkok és tövissek a mi mezőnkön.

Irta és felolvasta a szilágy-szolnoki ref. egyházmegye 1901. szeptember 15-én tartott egyházi értekezletén: Vincze Ödön diósadi ev. ref. lelkész, alelnök.

(Folytatás.)

A mindennapi, a gyakorlati élet eseményeire akarom reáirányítani a nt. egyházi értekezlet b. figyelmét egyszerű elmefuttatásom által; felmutatva egyes eseményeket, tüneteket a gyakorlati egyházi élet s az ugynevezett lelkészi gondozás, „cura pastorális” köréből hogy mintegy megbeszélni valókat tárjak b. figyelmük elé innen-onnan ellesve egyet-mást kalászkokat szedegetve és ha lehet, töviseket irtogatva.

Huszonöt éve kísérem éber figyelemmel egyházi életünk napi történetének hullámaival és husz évi tényleges lelkészi szolgálatomnak tapasztalataiból azt a kellemetlen konzekventiát vontam le magamnak, hogy mi magyar kálvinisták még mindig nagyon is idealisták vagyunk s mintha a mult századok eszme és gondolkozási köre vonná be eltűnt zománcával lelkünket, nem bírnak szabadulni az elérhetetlen ábrándok után való sovárgás

* A helybeli „Debrecen” című politikai lap átvette Benedek Elek azon cikkét, melyre válasz ez a cikk. Szíves bizalommal kérem a „Debrecen” felelős szerkesztőjét, ki maga is erős és öntudatos kálvinista ember, legyen szíves lapjában ennek a cikknek is helyet adni. Szerk.

az Istenországára, a gyülekezetre vonatkoztatható az, ez az isteni működés objectuma (nem egy az egyházzal!), melyen kívül az egyes elenyészik. A megigazulás épen a vallásos egyesülés kifejezése. (101. kv.) A megigazulás összefüggésben áll az örök élettel; az individuum, melynek legutolsó célja a szellemi Istennel való céltudatos közösség, úgy emelkedhetik az egész világ felé. (Mk. 8. 36—37) amennyiben egyéniségének értékét a világ minden lehető akadályai feletti uralomban bizonyítja be. Az örök élet tehát az Isten céljaira irányuló akarathoz állandósága; teljességre jutása a végítéletnél az *ἐλευθερία τῆς δόξης* (439. kv.) A világtól függetlenség kizárja az önzést s a tettek motivumául a szeretetet ösmeri el; az általános erkölcsi célra tekintő akarathoz teremt az ismeretet, vagyis az erkölcsi törvény alapja is egyuttal (450. kv.) A megigazulásnak és kiengesztelődésnek szükségessége épen a világtól s törvénytől való függetlenségben, mint az örök élet gyakorlásában van adva (459. kv.) Krisztus a gyülekezet történeti alapja lévén, amennyiben Isten kegyelme és (szövetség-) hűsége Ján. 1. 14. — mint Ritschl fordít — mely pedig a bűnbocsánat utolsó indoka, az által lett nyilvánvalóvá, hogy Krisztus gyülekezetet alapított (Jer. 31. 31—34. v. ö. Mk. 14. 24.): az a felőli biztosíték, hogy Isten szeretetből bűnbocsánatban részesít, úgy tekinthető, mint Krisztusnak a gyülekezet képzésére szolgáló működése s mint ennek vele, mint alapítóval való közössége, (482) vagyis ennyiben szükséges a megigazulást Krisztusra vezetni vissza. A Szent Lélek, valamint Istentől

nyugéből és épen azért nem tudjuk meglátni kellőleg és felhasználni: az élet *praktikus oldalait és erőit*.

Azután meg valljuk be az igazat és ösmerjük el foggyatkozásainkat, hiszen: „eroris aquitio dumidia est emendatio”. Valami különös megmagyarázhatatlan zsidobadság nyugózi le sajnálatos módon magyar kálvinista egyháztestünket évtizedek óta s ebből származnak a nem törődőmség, a lelki elfajulás, a hitbeli olcsó vásárolgatások szörnyű undorító epidemiái, a melyek mind azt mutatják, hogy a testnek baja van, az a test nagyon beteg, annak a betegségnek gyökeres gyógymódra volna szüksége!

Huszonöt éve hallom olvasom az egyházi sajtóból, hogy a baj megvan és tényleg meg kell hogy legyen mert a statisztikai kimutatások, de meg a közönséges szemlélődés is igazolja, hogy az utolsó négy év tized óta a magyar kálvinizmus nem emelkedőben, de stagnációban, tehát már akkor sülyedőben is van!

A 60-as évek elején még fellángol a magyar protestáns egyházi közszellem abban a nemes eruptiójában, mely a debreceni kis templomi önértetes jelenetben megmenti mintegy a magyar nemzeti közszellemet az autokratizmus fertőjébe való sülyedésétől, de azóta mély csend és hallgatás!!!... elfojtott panaszok, helyt-helyt kitörő sopánkodások... szörnyűkódások, ... de emelkedés semmi, mert a magyar protestantizmus önvédelemre szorult saját kőfalait kell védelmeznie, hogy le ne omoljanak!

Itt a visszaesés, épen ez az aggasztó reánk nézve, hogy a protestantizmus, mely tiszta evangéliumi jellegénél fogva kell, hogy aggressiv irányban haladjon, ma ott áll hazánkban, hogy tiltakozik az ő ellene irányuló reakcionális irányzat ellen... másrésztől védekezik offensiv szerepet kell hogy felvegyen, az elmálási a széthullási bomlasztó precessus ellen, mely a végfeloszlás átkos tüneteit veti sötét árnyakkal előre!

önismeretet jelent (I. Kor. 2, 10—12.), úgy reánk nézve is pusztán alaki meghatározás. Pál szerint Isten segélyül hívásában ismerhető fel. A kiengesztelő hit és az Istenfiúságnak Léleklében öntudatra jutása az emberi „Én” alaki meghatározásai. Az egyes ember megigazulása a gyülekezetben, az evangéliom hirdetése s Krisztus személyes tulajdonságainak specificus hatása alatt, tehát a látott példa útján, következik be hit által, mely hivatva van a világnézet átalakítására (535.) Ennek a világtól való függetlenségnek gyakorlása (alázat, türelem, ima) van előadva a 9. fejezetben, bezáródván a mű az erkölcsi és vallási hivatás betöltésében álló, — qualitativ s nem quantitativ — perfectio christiana s ebben a hitbizonyosság rajzolásával.

Az orthodox theologia több kifogásai közül emeljük ki a következőket.

A kiengesztelődés nem ethikai fogalom. Ritschl természetesen hivatkozik II. Kor. 5, 19-re, hol a *καταλλαγῆ* alatt az akarathoz oly irányba értendő, mely az Istennel való ellenséges viszonyt ellentétben áll II. 224. 231. Ennek a versnek 21 el öszszvetéséből az is kitűnik, hogy az igazság nyilvánítás egyedül a gyülekezetre vonatkozik, amennyiben épen, mint a gyülekezet tagjai, nyerjük mi a bűnbocsánatot II. 214. III. 109. v. ö. fentebb Jer. 31. stb. Ámde 1. a *καταλλαγῆ* Páli értelem szerint a) Istennek bevezett ténye az egész világra nézve v. ö. pl. Rom. 5, 11. *καταλλαγῆν ἐλάβομεν*, hol tehát az tárgynak van felfogva és így nem bennünk létrejövő akaratváltozás, mint Róm. 5, 10. is *ἐχθροὶ ὄντες*

Flammarion, a nagy francia csillagásznak „*Csillagos ég*” című munkájában olvastam, hogy az Andromeda ködfolt egy felbomlott, szétrobbant naprendszernek millió évek óta kerengő csillaghulladék özönéből áll, melyek, miután mérhetetlen idők óta ellentétes erők erőszakos behatása következtében szétvettelve folytatták kósza pályafutásokat: ma már a centrifugális erő következtében az elbomlási processus stádiumain túl ismét a tömörülés stádiumaiba léptek be, hogy mint ujonnan alakuló égitestek képezzék azt az új naprendszer, mely hivatva leend őket magnetikai erők által ismételtelen rendben tartani.

A természeti világban a meglevő rendes folyamata az anyag halmaz állapotának, de fájdalmas volna reánk sőt kétségbeesítő, ha azon ködfoltok, melyek egyházi életünk egén lebegnek az Androméda csillagkép alakulási és szétbontási fázisait rejtenék magukban, noha az idők gonoszok, és pedig nemcsak nálunk hanem odaát a testvér lutheri egyházban is!!

Azon kell hát első sorban is törekednünk, hogy az elernyedti egyháziasságot új tetterős lángolásra szítsuk fel, hogy megszüntessük a közönyt, mely lefogta tevékenységünket s aztán törekednünk kell azon, hogy okos, életre való egyházi politikát üzzünk, és így remélhetőleg bevághatjuk utját ama bomlasztó szétmálasztó processusnak!

Az előbbi csakis a cura pastoralis intenzív s minél szélesebb körben véghezvitt alkalmazása biztosíthatja számunkra, az utóbbi pedig a reális, a materiális nyomás alól való szabadítás és szabadulás pillanata.

Mert tagadhatatlan, hogy a materializmus, a realizmus, az anyag elvi önosság immorális elve nehezedik ma a lelkekre, a lelkek közösségére s ez bénítja nagy mérvben tevékenységünket. A nagy anyagi nyomás alól szabadulni akarnak a roskadozó egyház-tagok s előáll-

nak a hitbéli elhidegülések, a *hittagadások*, a *proseltyák*.

A lelkipásztori gondozás idején való közbelépése sokat segíthet természetesen a fölmelegülésre, a hithűség megőrzésére, de a nagyobb lélekszámú gyülekezetekben ez a mai rendszerünk mellett merőben kivihetetlen képtelenség. Hogyan végezze például a cura pastoralis az olyan gyülekezet lelkésze, mely 8—10,000 lelket számláló egyházban szolgál? Ez valóban lehetetlenség, mert nincs meg a mód az alkalom egyéb hivatalos teendők mellett az érintkezésre, már pedig e nélkül a cura pasztorális alkalmazása el sem képzelhető!

Ezen a bajon segíteni okvetlen kell s hogy mint gondolom, majd erre is reátérek.

Az egyházi adózási rendszerünk az, a mi másodszorban tarthatatlan. Kun Bertalan tiszamelléki püspök kijelenti egyik legközelebbi interviére, hogy egyházkerületében a 800—1000% egyházi adózási rendszer nem egy helyen föltalálható. Csodálkozunk e aztán, hogy egy ilyen agyonterhelt egyháztag menekülni igyekszik a teher alól, és leválik az egyház testéről, noha lelkében a hitelvekhez mégis hű marad. Bátran sorozhatjuk ide a mi erdélyi kerületünket, melyben a legutóbb megtartott egyházi adó % összeirási kimutatás a legmeglepőbb és oly nagy %-os adózási mizeriákat tünteti föl.

Protestáns egyházunknak ezen sajnálatos állapotát nem csak magunk ismerjük, de tudja és ismeri a hazafias magyar sajtó, s ismerve és tudva a nagy missiót, melyet a magyar protestáns egyháznak kell betölteni ismételtelen fölszínre hozták az 1848. XX. t.-c. végrehajtásának illetve betöltésének szükségét mert a magyar prot. egyházak fentmaradását csakis ezen körülmény biztosíthatja az ultramontanizmus tulkapásai és a szekták szétmálasztó pusztításai ellenében. Az 1848. XX. t.-c. két nagy és szabadelvet mondott ki, hogy tudniillik ez egyik szerint: *e hazában törvényesen*

állapotot jelent (lásd fentebb) *b*) nem is lehet az, mert a Krisztus halálától van függővé téve Róm. 5, 10. *Καταλλάσσωμεν δια τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ* etc. (lásd fentebb az áldozatoknál); s épen 2 verssel alább II. Kor. 5, 21. Jézus a mi Isten előtti igazságunk oka és a *ἀμαρτία* minden bizonynyal ő reá vonatkozik; ha hát a 19—20. vers megengedné is a *Καταλλάγή*-nek nem dogmatikus, subjectív értelmezését, a következő 21. vers lehetetlenné teszi azt s végül *c*) a bűnbocsánat a kiengesztelődés következménye s nem megfordítva, v. ö. különben Rom. 6. magyarázatát is Ritschl-nél II. 224. s az orthodox theologia álláspontján. 2. Egészen special dolognak kell tartanunk, amit Ritschl a gyülekezetéről mond. Jézus célja az Isten országának megalapítása, amelyben történik az egyesnek üdvre jutása. Ezt még elfogadhatjuk s e tekintetben hivatkozhatik is részben Kálvinra, ki az egyházat szereti előtérbe állítani, habár célokról és szándékokról beszélni, mint fentebb megjegyeztük, bajos. Kiindulva továbbá onnan, hogy Jézus caput ecclesiae (III. 487. stb.), a gyülekezetnek, mint olyannak, tehát a maga egészében teszi attributumává a bűnbocsánatot, amelyben egyfelől az egyes egészen feloszlik, másfelől annak javait saját küzdelme árán sajátíthatja el. Hogy Kálvin nem a gyülekezetnek, hanem az egyeseknek elválasztását tanította, az — dacára Ritschlnek — kétségtelen. II. Kor. 5, 21-nél is a gyülekezet betoldása önkényes, még akkor is, ha azzal reparál, hogy valaki taggá lesz, mihelyt bűnbocsánatot nyer, mert nem a bűnbocsánat megnyerése, mely Pál apostol szerint min-

denki számára készen áll, nem pusztán a gyülekezetben hívők számára, hanem annak hitben elfogadása útján lesz valaki a (láthatatlan) egyház tagjává. Hogy különben az egyes ember részesül a megigazulásban, ezt bizonyítják csak a Róm. levélből: 3, 26. 4, 3. kv. 4, 24. 5, 19. 8, 1. 30. 10, 4. 10. és aztán a többi helyek.¹

De mialatt így az egyes feloszlik — mint fentebb is már szölkünk róla — az egésznek összességében, amelyben csak, mint ennek t. i. az isteni végecélnak elérésére szolgáló eszköz jön figyelembe, másfelől viszont annak a gyülekezetnek kebelében saját egyéniségét önmagának kell kiküzdenie. S innen magyarázható meg épen a bűnbocsánat szükségessége, ha annak indokál egyfelől a világtól való függetlenség, mint az örökéletnek kivívása van kitűzve, másfelől azzal motiváltatik, hogy a bűnbocsánatot Krisztusra, mint történelmi alapra visszavezetni azért szükséges, mert a *χαρις και ἀληθεια*, mint a gyülekezet képzésére szolgáló működés ő benne nyilatkozott meg legtökéletesebben. Elismerem magasztosságát és szükségesnek tartom magam is, hogy az örök élet ne pusztán a tulvilágra szorítottassék, hanem mint a földi küzdelmek között magát bebizonyító élet is jelentkezzen: úgy, a mint azt Ritschl Mk. 8, 36—37. alapján kifejti, ámde a bűnbocsánat szükségessége mintha nem kellőleg volna megokolva. Azt felismerni, hogy Isten szeretet, lehet célja a kijelentésnek: ámde nem egyedül ennyi, mert ekkor a büntudat belső lelki harca,

¹ Böven Weiffenbachnál.

bevett vallásfelekezetre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapítatik meg, a másik hogy minden vallásfelekezet egyházi és iskolai szükségéi közálladalmi költségek által fedeztetnek. Mindkét elv a papíron maradt, de a törvényhozás nem tagadta meg az elvet, de azótai rendelkezéseiben azt megkerülni igyekezett s midőn segélyt nyújtott, az a mi önkormányzati jogaink egy részének letördelésével történt!

Már itt kimondom s látom a közvélemény formálódását, hogy az 1848. XX. t.-c. végrehajtása nekünk életfentállásunk egyedüli axiómája.

Az 1883. évi XXX. t.-c.; mely a középiskolákról szól, az 1893. XXVI. t.-c. mely tanítói fizetéseket rendezi, az 1898. XIV. t.-c. a kongruáról mind az 1848. XX. t.-c. kijátszása csak.

E tárgy azonban mélyebb és bővebb körülírást igényel, hát folytatását halasztom a jövő értekezleti alkalomra egyebekkel együtt!

Alamizna nem kell nekünk, mi azt követeljük, a mi minket egyházainkban nemzeti létünk megőrzésének diadalmas munkái után tisztességes bér gyanánt megillet. És még ezenfelül is mindég marad s jut azon szellemi adóságra fent elég. melyről Petőfink szent elragadtatással éneklé Kazinczy Gáborhoz intézett költői levelében:

„A bér, a melyet egykor reménylünk
Küzdelmekhez méltó díj leszen.
De mit beszélem, mért emlitem ezt? . . .
Nem harcolunk mi jutalom reményvel,
Mint a hazugság aljas zsoldosi!
De önzés nélkül . . . Isteni ihletésből,
Mint hajdanában az apostolok! . . .”

Zilah, 1901. szept. 15.

(Vége.)

s kiengesztelés utáni vágyakozás illuzoriussá lesz épen úgy, mint egy közvetítő közbenjárónak szükségessége (lásd fentebb a bűnnél is). Az alázat és türelem, melyre Ritschl tanít, nem keresztyéni, hanem bizonyos fokig stoikus fatum, az egyéniségnek az istenségben teljes megszűnése, amelynek közbenjáróra szüksége nincs. Vagy maga az ember, vagy senki.

Végül még csak pár szót a Szent Lélekről. Az anyagtól, meg a metaphysikától feltében annyira finomítja Ritschl e fogalmat, hogy utoljára csaknem egészen eliminálja. Mint személynek, minden lehető ismervei megvannak, (kivéve az ascitást), melyek Istenben gondolhatók, mondja III. 410. egyébként azonban mindenben alaki meghatározásokba vész v. ö. Th. u. M. 45. kv. Motivum, erő, akarat, ismeret a közönséges jelzések, a nélkül, hogy kimondaná, hogy mégis csak valami hát. Pfeleiderer, kinek művét több helyt használtam, méltan támadja meg a mondatot: „Wir wissen nichts von einem Ansicht der Seele von einem in sich geschlossenen Leben des Geistes über, oder hinter den Funktionen desselben.“ (10. lap Ritschl III. kiad. III. 21.) stb. mert így majdnem a semmivel lesz egyenlővé. Emellett épen az említett functiók oly kicsiny térre vannak szorítva, hogy még a szellemi nyereség, tökéletesedés is a másokkal való közösség kifolyása tehát a gyülekezet hatása gyanánt van feltüntetve v. ö. Schmidt cikkét Stud. u. Krit. 1876. 364. l.

Végén tanulmányomnak még pár szót. Igyekeztem objectiv alapon meggyőződést szerezni a vitatott pon-

KÖZÉLETÜNK.

Válasz,

nagytisztelétű Eröss Lajos theol. akad. tanár urnak a „Debreceni Protestáns Lap“ felelős szerkesztőjének és a tiszántuli ev. ref. egyházkerület választott tanácsbirojának.

Nagytisztelétű úram!

A „Debreceni Protestáns Lap“ című folyóiratnak folyó hó 4-én megjelent számában hoztam — mint a rendező bizottság elnökéhez — intézett becses kérdése a következőkben válaszolok.

Debrecen társadalmában immár meggyökeredzett igen helyes szokás szerint, az ünnepeltnek jobbján az ev. ref. egyházfő, balján pedig a róm. kath. püspök ül. Mindnyájunk igaz sajnálatára, társadalmunk legelső embere s legfőbb disze, agg főpásztorunk betegsége miatt távol maradt s az ünnepélyre sem hivatali helyettese, sem a legidősebb esperes ur nem jött el.

Mindezek következtében a rendezőbizottság az ev. ref. egyházi méltóság helyére, a világi hatóságok képviselői közül a legmagasabb rangú egyént, m. k. itélő tábla elnökét ültette, ki különben is mint konventi kiküldött az ev. ref. egyház körében is magas tisztséget visel, s melléje — tehát nem a harmadik helyre — ültettük az ev. ref. egyháznak felkért, de névleg be sem jelentett szónokát, nem törődve azzal, hogy vajjon hivatta van-e ő egyáltalában az ev. ref. egyház képviselőjére ez ünnepélyen, mert az erre vonatkozó s tisztelettel csatolt levél ekként szól:

„Az e hó 28-iki installatió a református egyház presbiteriumának küldöttsége üdvözölni kívánja a főispán urat; ezt a küldöttséget én fogom vezetni. Ezenkívül azonban a banketten is kívánja egyházunk sza-

tok felett. A Ritschlianismus megragad, azzal a büverővel, mely az emberi ész előtti meghódolásra kész. midőn az semmi titkot, mystikust el nem ismerve, áttör mintegy az idő és tér korlátaiban; felpeszdit az egyéniség világtól függetlenítése után törő minden vágyat, hogy egy pillanatra nagynak, az örökkévalóság alkatre szének ismerje fel magát az ember. Az újabb theologiát kétségkívül új eszmékkel gazdagította. Egy hibája van, hogy — bármennyire igyekszik is a szentírás egyedüli érvényét vitatni — nem bibliai. Ma napság nagy az elterjedtsége. Berlin, Marburg, Bonn, Giessen, Jena, Tübingen, Göttinga egyetemeken képviselve van, vannak követői Nemetország határain kívül is. Gyakorlati célú folyóirata a „Christl. Welt“, egyik legelterjedtebb német folyóirat. De a bomlás már most megkezdődött. Egyik tanítvány sem tanít úgy, mint tanított a mester, hanem egyéniségét mindegyik beleönti nézeteibe. E mellett a metaphysikától való merev tartózkodás is sok tekintetben alább szállt. Mindent összefogva: Ritschl a dogmatörténelemnek tárgya marad mindvégiglen. tanai azonban, azokat kivéve, miket a józan keresztyén világnézet átszűrt — elenyésznek, pusztá történelmi emléké lesznek, mint azzá lett teszem azt egy gnosticismus, marcionitismus és utána annyi más. A vita heve talán igazságtalanságra ragadja az embereket, de a történelemnek igazságot kell szolgáltatni mindkét részen.

(Vége.)

Lencs Géza.

vát hallatni, s az ottani szállásra egyik lelkészünket kértük föl. Kérem méltóztassék ezt mint a bankett rendező bizottság elnöke tudomásul venni, s a beszédek sorozatában szónokunknak az egyházat megillető helyet biztosítani.

Debrecen, 1901. dec. 24.

Ez utóbbi kívánságot a rendező bizottság akként teljesítette, hogy az egyházi férfiak sorában első helyre sorolta az ev. ref. egyház szónokát.

Abban a határozott reményben, hogy a bizottság eljárása nem kifogásolható, maradok

Debrecen, 1902. január 8-án.

Nagytiszteletű uramnak igaz tisztelője :

Dobiecski Sándor,
orsz. gyűl képviselő

* * *

Válaszom a fent közölt sorokra ez: Mélyen tisztelt nagyságos uram! Szíves köszönet a kért s gyorsan megadott feleletért. Megvallom, kíváncsi voltam rá; s most, mikor szerencsés vagyok olvasni, ez nekem alkalomul szolgál arra, hogy nézetemet a történt dolgok körül kissé tüzetesebben kifejtsem.

Hogy „Debrecen társadalmában immár meggyökeredett igen helyes szokás szerint az ünnepeltnek jobbján az ev. ref. egyházfő, balján pedig a róm. kath. püspök ül”, jól tudom. Több mint 15 esztendeje lakom Hajdúvármegye területén, s ez idő alatt nagyon sokszor volt alkalmam meggyőződést szerezni a felől, hogy itt a régi elvet „Ecclesia praecedit” tiszteletben tartani tudják is akarják is. Tiszteletben tartották ezt itt még akkor is, mikor a debreceni róm. kath. plebános nem volt választott püspök. Az is egészen természetes, hogy a református egyház agg püspöke, mindnyájunk által sajnált gyengélkedése következtében arról az ünnepi lakomáról elmaradván, az ünnepelt főispán jobbján nem ülhetett. De jegyezzük meg jól, hogy ha azon a lakomán jelen lett volna js, az esetben ő méltósága nem mint püspök, hanem mint a helybeli református egyháznak legfőbb képviselője foglalt volna helyet a főispán jobbján. Neki, mint püspöknek egy politikai funkcionárius, tehát egy főispán beiktatásához hivatalból kifolyólag semmi köze; a mint hogy nem vett részt legközelebb a szintén a tiszántúli egyházkerület területén fekvő Csongrádmegye új főispánjának beiktatási ünnepélyén sem.

De mint a debreceni ev. ref. egyháznak a feje, ennek a képviselőjében igen is, nem maradhatott el a debreceni főispán beiktatási ünnepélyéről. S ha betegsége miatt mégis ő mint egyén elmaradt, jelen volt ott a különben általa képviselendett debreceni ev. ref. egyház küldöttsége. S a bevett társadalmi formák és kategóriák szerint a debreceni ev. ref. egyház képviselőjében megjelent legidősebb lelképástort ugyanazon hely ugyanazon kitüntetés illette volna meg, mint az egyház képviselőjében netalán megjelenendett püspököt. Mert nem az egyén, hanem az egyház megtiszteltetéséről van itt szó.

Ennekkövetkeztében ha sérelem történt (pedig nyilván az történt!) az, nem az egyént, hanem az egyházat sértette. Első helyen ült maga az ünnepelt főispán, közvetlen mellette balfelől a róm. kath. egyház képviselője Wolaffka Nándor; a főispántól jobbra tehát a második helyen a kir. ítélőtábla nagyérdemű elnöke; ezután tehát, a harmadik helyen a ref. egyház képviselője Kiss Albert debreceni lelkész. Ez nagyon egyszerű

számítás; ki ne látná át, hogy ez csakugyan mellőzése, degradálása volt Kiss Albert személyében a debreceni ev. ref. egyháznak! S ismételjük, hogy erre példa a multban nincs.

A debreceni ev. ref. egyház küldöttségi elnökének nagyságod kezeihez idejében eljuttatott, s itt szó szerint közölt levele meg éppen önök ellen bizonyít, mert ebben a levélben ugyan hangsúlyozva van ám, hogy „a beszédek sorozatában szónokunknak az egyházat megillető helyet kérjük biztosítani”. Tehát itt is az egyház említettik. Ugy látszik e levél írója, mint a küldöttség elnöke, nagyon jól tudta azt, hogy mit ír! Szinte, mintha előre megérezte volna a később történeteket! Hát miért nem inkább Wolaffka került a harmadik helye?

Azt nem engedhetem meg, hogy a kir. ítélőtábla elnöke „mint conventi kiküldött” rántassék elő fedezet gyanánt. Hogy kicsoda Bernáth Elemér? azt én, mint református ember bocsánat! jobban tudom, mint a róm. kath. vallású cikkíró, és e férfiú érdemeinek elismerésében és tiszteletében magamat senki által tulszárnyalni nem engedem; de értsük meg jól, itt nem erről van szó, hanem a debreceni ev. ref. egyház degradálásáról a róm. kath. egyházzal szemközt. Bernáth Elemér nem mint „konventi kiküldött” hanem mint a kir. ít. tábla elnöke vett részt azon a lakomán.

Nem egyéb bizony ez mélyen tisztelt nagyságos uram! mint újabb jele annak az ultramontán kapaszkodásnak, mely monopolizálta az erdélyi püspöki címet s a melyről Debrecenben és Hajdúvármegyében már még a verebek is csirippolnak, s a melynek megálljt kiáltani minden jó hazafinak s ezek közé akarom számítani kétségkívül nagyságodat is, — szent kötelessége.

Ez vezette tollamat ama nyílt kérdés megírásában, semmi más.

Egyébiránt, hogy milyen benyomást tett ez a kis história az egyházkerület távol részeiben lakó hitsorsosainkra is, annak illusztrálására itt közlöm a következő hozzám beküldött újabb nyílt kérdést.

Eröss Lajos.

Nyílt kérdés,

nt. Kiss Albert debreceni lelkész urhoz.

E lap f. é. I. számában Eröss Lajos theologiai tanár és egyházkerületi tanácsbíró ur azt a kérdést intézte Dobieccky Sándor urhoz, Debrecen egyik országgyűlési képviselőjéhez, mint a debrecenben legközelebb beiktatott főispán tiszteletére adott lakoma rendezőbizottságának elnökéhez, hogy mi az oka annak, hogy nagytiszteletüségednek, mint a debreceni ev. ref. egyház képviselőjének a róm. kath. egyház képviselőjével szemben alárendelt hely jutott az ünnepi lakoma asztalánál?

Engem, megvallom, az a válasz, a melyet erre a kérdésre Dobieccky urék adni fognak, egyáltalában nem érdekel. Semmi sem könnyebb, mint az ilyesmire utólagosan magyarázatot találni; ez a magyarázat azonban sem a megtörtént dolgot, sem pedig a mi róla való felfogásunkat nem fogja megváltoztatni. Különben is Dobieccky ur, mint hithű róm. katolikus ember nem érezheti magát hivatva arra, hogy a mi egyházunk érdekeit bárhol is képviselje vagy megóvja s tulajdonképpen nekünk kálvinistáknak felelősséggel nem is tartozik.

Nagytiszteletüséged azonban azon a lakomán a debreceni ev. ref. egyházat képviselte s ennél fogva ugy

gondolom, egészen illetékes helyre intézem nagytiszteletűségedhez azt a kérdést: mi indította arra, hogy egyházunknak ezt az eddig példátlanul álló megkisebbitő mellőzését elnézte? Az, hogy botrányt nem akart okozni, nem lenne kielégítő válasz, mert hiszen a botrány — a tulnyomó ref. egyház mellőzése a kisebbségben levő r. kath. egyházzal szemben — már úgy is meg volt, s ha a nagytiszteletűséged részéről, sajnos, elmaradt erélyes fellépés a botrányt fokozta volna (aminthogy hitem szerint éppen ellenkezőleg elhárította volna): hát erre csak azt mondok, hogy vannak esetek, a mikor a botrányra szükség van és ez az eset mindenképpen olyan volt.

Talán emlékezni fog nagytiszteletűséged a Szilágyi Dezső esetére, a ki, bár politikusnak nem volt olyan intransigens politikus, mint nagytiszteletűséged és nem is a római pápa képviselőjével, hanem az alkotmányos magyar királlyal állott szemben, mégis, mikor Pozsonyban, a Mária-Therézia szobrának leleplezésekor a képviselőház küldöttségét mint a házelnökének, a kiraly elé kellett volna vezetnie, a vezetést kereken megtagadta abból az okból, mert a tisztelgő küldöttségek sorában a képviselőház küldöttségének nem olyan hely jelöltetett ki, a mely a képviselőház méltóságát megillette volna.

Mi itt vidéken régóta aggodalommal szemléljük a debreceni visszafejlődő állapotokat, a melyeknek ez az eset is egyik jellemző symptomája. Ugyanazért élénk érdeklődéssel várom s hiszem, hogy velem együtt sokan várják a nagytiszteletűséged nyilatkozatát.

Tisza-Sas, 1902. jan. 6.

Sarkadi N. Imre,
ev. ref. lelkész.

Gondolatok.*

* Ismét egy világi hitsorsosunk tollából eredő cikk. Nevét nem akarja kiírni; de gondolatai fenkölt lelkére rávállanak. Olvassátok! Szerk.

Nyilvánosan, újabb időben egész szemérmetlenül jár soraink között a középkor fekete szelleme. Szemeinket sűrű fátyol fedi, mintha elfeledtük volna, hogy ennek a sötét szellemnek fekete lovagjai soha sem szűnnek meg aknamunkájokat folytatni a mi egyházunk, a mi nemzeti szabadságunk ellen.

A sötétség baglyainak kíséretéhez oda szegődik a stréber korszellem hitvány embere, mert ő előtte nincs semmi szent, semmi nemes, csak kitűzött célját elérhesse.

A nagy költővel kérdezem: „Megtudjuk-e már nemsokára; melyik lesz ur a földön, melyiké lesz a világ?? A szabadságé, vagy a szolgaságé?”

A lelkek szabadsága és a lelkek szolgaságának örök harcában a protestantizmus a lelkiismereti szabadság renaissance-a.

Mi, kik a jelenben élünk, a multak sötét árnyai után egy szebb s boldogabb jövő felé tekintünk, mert azt szeretnők örökül hagyni utódainknak.

Megdöbönt, ha az egyes jelekből levont következményem után azt kell hirdetnem, hogy romlott közöttünk a protestáns közszellem, pedig azt mondja a lelkiismereti szabadság egy lánglelkű írója, hogy a közszellem, ha hibás is, uralkodik a lelkek felett.

Tagadhatjuk-e, hogy mi felettünk is egy ilyen hibás közszellem uralkodik.

Mintha az Evangéliom örök igazságu tanai elvesztették volna varázserejüket s a lelkiismeretet fogva tartaná valami daemon, mert ez a lelkiismeret az igazság, a becsület hangján nem akar megnyilatkozni.

Szívem forró vágyaival keresem azt a lánglelkű,

azt a lángszavu egyént, a ki minket tétlenségünkben felrázson s a közös veszély ellen való küzdelemre egyesítsen.

Mindig küzdelembe került a lelki tespedésben élőnek a tétlenségéből való felrázása; pedig ha valaha szükség volt erre az ébredésre, úgy ma szükség van.

Nem látjuk-e, hogy a képmutató hizelgés miként simul hozzánk, hogy ölel át, hogy azután, ha hatalmában vagyunk, megfojthasson. Azok az édeskés szavak csak arravalók, hogy álomba ringassanak, melyből később még keserűbb lesz az ébredés.

A tervszerű ravaszsággal előkészített helyzet csak hid, melyen túl a sötétség lovagjai várnak, hogy megsemmisítsék nemcsak vallási, de nemzeti szabadságunkat is.

A reakciónak polyp karjai, azok a messze nyuló csápok erősen mozognak s ha most a nyílt erőszak fegyvereit nem is használják, annál veszedelmesebb fegyverrel, a rut gyanúsítás, a titkos besugás fegyvereivel dolgoznak legjobbjaink ellen; lassan-lassan metszik le karjainkat.

Ha nyílt erőszakkal lépnének fel, talán jobban tudnánk védekezni, de ha vakok nem vagyunk, láthatjuk, hogy kihívóan mozgolódnak s itt van a 12-dik óra, a cselekvés órája.

Keresem az élet erős jeleit sorainkban. Nem találom. Fájdalom azonban, hogy ott van a politikai visszavonás mindent megölo vizsgálja, mely ha egyszer már egyházi életünk lázbeteg testéből kipusztulna, erő és egészséges szellem hatná át az egész protestáns egyházi életet; újra virulna és kifelé is erős lenne a magyar protestáns egyház.

Mikor évszázadokon át küzdött a magyar nemzet s a reakció már azt hitte, hogy azzal, mint erőtlen testtel könnyen elbánhatik s megfojthatja: a protestáns papok és tanítók alacsony viskóiból felhangzott a magyar zengzetes szó s felszállt az ének: „Erős várunk nekünk az Isten s Te beoned biztunk eleitől fogva“. A szabadság elveszettnek hitt kincseit mi foglaltuk vissza nemcsak egyházunk, de az egész nemzet javára.

Sohasem volt zavarosabb az emberek fogalma: Istenről, Hazáról, Szabadságról, mint napjainkban: a kapzsi önérdek meg azt is meg akarná velünk tagadtatni, hogy önérzetünk legyen.

Tekintsetek csak lelkeitekbe, tisztítsátok meg azt a közöny minden nemest elborító dudvájától s az íróval azt mondom én neked protestáns vérem: „Midőn a hamis próféták előttetek az erényt festik, hunyjátok be szemeiteket, midőn az igazságról beszélnek, zárjátok be fületeket. Nyissátok fel akkor, mikor az erényt és igazságot cselekszik.“

Protestáns nagyjainkat a politika nem mindig tiszta fegyvereivel igyekeztünk magunk is megbuktatni s olyan erősen haladunk, hogy nemsokára nem lesz, a ki ellen fenkedjünk.

Egyházi életünkben sok dolognak át kell alakulni, az idők szelleméhez simulni, hiszen a protestantizmus nemcsak felvilágosultság, de egyszersmind haladás is.

Midőn aggodó lelkem meleg szeretetével gondolok rád sok szenvedést és küzdelmet átélt egyházam, mely engem hinni és remélni is megtanított, midőn hitű elődeink példáinak követésére irányítottam figyelmeidet s apáink szent emlékére való hivatkozással azt szeretném, hogy kart-karba téve munkáljuk egyházunk javát s védjük meg azt a settenkedő reakció fondorkodásaitól: érzem, hogy a szeretet örök glóriában fénylő eszméje ellen, hazám és nemzetem ellen nem véték, hanem

hazafias nemzeti érzelmem s öntudatom összeölelkezik protestáns öntudatom és önérzetemmel, mert ezek egy és ugyanazon gyökérből nőnek és hajtanak ki s egymás mellett nőve, az ég felé törve a nemzeti szabadságnak voltak és lesznek mindenha védelmezői és megtartói!

Atyámfiai testvéreim! esedezve kérek: értsétek meg az én gondolataimat és cselekedjétek!

X + Y.

KÜLFÖLD.

Hollandia és Magyarország.

A gróningeni egyetemről és stipendiumokról.

VIII.

(Folytatás)

Gyönyörű vidéken, Hollandia Pannoniáján fekszik a kicsi Gróningen. A természet szépségeivel gazdagon megáldva, az emberi művészet által gyönyörűen rendezve tartva, Hollandia dicsekedéssel emlegetett provinciájában a Brabantban terül el. Egyik oldalról a zajgó tenger nyújt elragadó látványt, a másik oldalon pedig a mellette elterülő kedves vidék, a holland kertészet ezer meg ezer remekeivel.

Hogy remek levegője, fenséges fekvése, a város barátságos kinézése és lakossága vonzó erővel volt mindig a szépért, nemesért lelkesülő ifjuságra: csak természetesnek találhatjuk. De nem csak ezek az Isten adta szépségek nyújtottak kellemes szórakozást e városkában megfordultaknak, hanem a tudomány szikla vára is, melynek falai között időről-időre jeles professorok szórták a tudomány magvait.

A gróningeni tanárok sokszor vezérszerepet játszottak a hollandiai egyetemi életben; a theologia professorai pedig európai, sőt világhírű „iskolájokról” még napjainkban is emlegettetnek.

A „gróningeni vagy az evangélikus iskolát” értem ezalatt, a mely több mint 60 évvel ezelőtt a supranaturalismus és rationalismus idejében sikeres harcot indított meg ez áramlat legyőzése ellen. Az irány később az orthodoxok és modernek harcában is vezérszerepelt, s nevet vívott ki magának az „evangélikusok” cím alatt, melyet másképpen „közvetítő iránynak” is neveznek. Ez iskola tanításának főbb pontjai a következőkben foglalhatók össze:

Az *emberi nemzet nevelése*, az Isten hasonlóságnak kifejtése az emberben, vala a cél. A bűn által az emberi eredeti természet természetes kifejlésében akadályozva van, azonban eredeti határozat nem idegen teljesen reá nézve. Krisztus feladata vala, nemcsak megváltva és megszabadítva felemelni ama akadályokat hanem mindenek előtt, az isteni szeretetnek kinyilatkoztatása által és az ő munkájával szent tökéletességben nevelője lenni az emberiségnek, és őt az Isten hasonlóságban a tökéletesség felé vezetni. Hogyan életében, éppen úgy halálában is bizonyosokká tett minket Isten megbocsátó szent szerelméről és az ő feltámadásában a tökéletesedés reménységét adja nekünk.

A hogyan *Krisztus személye* a keresztyén élet központjában áll, úgy kell éppen a *Kristológiának* is a theologia központjának lenni! Azonban Jézus Kristus személyének teljes, s tökéletes megértésére nem az ő

metaphysikai lényének megismerése által jutunk, hanem az ő történetének megvizsgálása által és az ő általa megindított erkölcsi hatásokból ismerjük meg.

A dogmatikai absztrakcióktól tartózkodott e theologiai irány, (pld. trinitas tanát csaknem mellőzték) hanem sokkal inkább az emberiségnek praktikus céljait tartották szem előtt. S mint „evangélikusok” nem az egész Bibliából merítettek forrást „anyagot” céljait elérésében, hanem csak az „evangéliomokból”.

Ezek a nézetek a legutóbbi időben felmerült harcokban különböző módon fejlődtek és változtak át, de a fő gondolat: a *Jézus Kr. személye által közvetített tökéletesedés az emberi nemzetnek*, még ma is vezető eszme az „evangélikusoknál”.

Nem csak az orthodoxok, hanem a modernek által is sokszor a leghevesebben támadtatott az evangéliumi iskola. Különösen a leideni intellektualismus, egyenes ellentétben áll a gróningeni praktikus célzattal. A gróningeniek arra törekedtek hogy meg szabadítsák az egyházat az absztrakcióktól, a leideniek a legnagyobb mértékben igyekeztek ezt meghonosítani, a gróningeniek Krisztus történelmi megjelenéséből indultak ki minden téren, a leideniek igyekeztek megszabadítani Krisztus lényét minden történelmi vonatkozásoktól. Sokszor, — az orthodoxok és modernek, — harcaikban, a gróningeni iskola ellen, találkoznak egymással. Szokásos mindkét részről a gróningenieket sajtósájos Kristologijákért: *áriánusoknak* nevezni, anthropologiajokat pedig: *pelagiánismussal* azonosítják. Azonban elismerik egyszersmind sok oldalról, hogy a praktikus keresztyéniélet és a szabad szeretet tevékenység terén az egyháznak fontos dolgokat, szolgálatokat teljesítettek.

Jelenleg az „evangélikusok” két irányban oszlottak, egyik a modern theologia követője, másik az orthodoxokkal táplál rokonszenvet. Az állami professorok közül ma senki sem követője ez iránynak, azonban az egyházi professorok közül több mint $\frac{1}{3}$ -ad rész áll az erény szolgálatában. A papok között is sokan vannak az iskolának pártfogói, sőt a zsinatra is nagy befolyást gyakorolnak eszméjükkel.

* * *

Nem csoda ha magyar ifjaink tömegesen mentek tehát a híres gróningeni egyetemre. Hiszen a 16—17. századokban ha nem is világhírű, de európai hírrel dicsekedett a hatalmas kálvinista iskola. 1645-ben találjuk itt az első magyar egyetemi hallgatót, ettől kezdve évenként 2—10 tanuló fordult meg Groningenben. 1794-ben látjuk a legutólsó „Madyaar” nevét az évkönyvben feljegyezve (L. Gedenbock der Hoo-geschool te Groningen. 49. lap) összesen 169 magyar tanuló nevét tanáltam az „Album studiosorum”-ban felsorolva.

Azon kérdésre, volt-e a magyar ifjak részére Groningenben is alapítvány? hosszas kutatásom dacára is keveset mondhatok. *Bussemaker* tanár és könyvtár őr becses szivessége folytán és segítségével tudtam némi adatokhoz jutni, a mi azonban nem sokatmondó. Kézirat, vagy nyomtatvány a kutatónak nem áll rendelkezésére. Rövid időn különben nem is lehet az „Archiv” sok ezerre menő iratait át nézni, itt és ott véletlenül felmerül a kutató előtt valami.

Kutatásom eredményeül annyit mondhatok, hogy olyan stipendium, mint az utrecht, vagy leideni, Groningenben nem volt soha. Groningen városa rendelkezett egy nagy összeg felett, a mely a reformatio előtt a kath.-é volt. Ebből az összegből segélyeztettek a ma-

gyar ifjak évről-évre, azonban mindig határozatlan számban, különböző összegekkel. Ezen kívül még a Groningenben évről-évre megjelenő magyar tanulók „*ingyen helyet*” élveztek az egyetemmel egyidejűleg alapított „*Cubiculum locandum*”-ban. Azonban mind előbbi, mind ez utóbbi jótétemény 1794-el megszűnik s azóta magyar hallgatója nem is volt az egyetemnek.

(Folyt. köv.)

Birtha József.

NEKROLOG.

Emlékezés,

nagy-károlyi gróf Károlyi Tiborné, született Degenfeld Schomberg Emma grófnőről.

(megh. 1901. dec. 21.)

... Született és meghalt! Éppen úgy mint minden emberek, a kik már megfutották azt a rövid utat, a mely a bölcsőtől a koporsóhoz vezet. Holttetemeit bebalzsamoztatá övéinek az a mélységes szeretete, a mely erősebb akar lenni, mint a halál, keményebb, mint a koporsó. Mert az a melegen érző szív viadalra kel még az enyészettel is, és a tudományt segítségül hívva, legalább egy szemernyi részt biztosít az örökévalóságból ama porsatornak, a melyben az a nagy, nemes lélek lakozott. De azért az ő koporsója felett is ott virraszt mar az a szótalan angyal, a kit el nem riaszt onnan semmiféle emberi erő, semmiféle emberi hatalom. Ő is olyanna lett immár, mint akár melyik az emberek közül, a kik most kész örömmel, majd pedig masithatalan kenyszerűségből, megfizették az utolsó zsoldot, a halálnak zsoldját... Halála közönséges volt. Mert hiszen melyik halál nem volna az? Avagy milyen nemét nem ismernek még az elmulásnak? Változtat-e valamit, hogy éppen akkor költözött el, a mikor már csak pár rövid nap választott el bennünket a J. Kr. születésének örvendetes emléknapjától? Hiszen hányszor fordult már az ember öröme — csak egy pillanat alatt is — siralomra! S feltűnő volna-e, hogy az ő halála előtt még csak pár órával maga a tudomány embere is — a ki őt sikeresen vélte gyógykezelné — távolállónak hitte az oly gyorsan közelgő veget, s nem hallotta meg a halalangyalának szárnyuhanását? Hiszen naponként tanít a tapasztalat, hogy csak egy lépés a köze a mi életünknek és halálunknak. S ez teljesedett be ő rajta is... Tehát született s meghalt ő is mint azon száma nélkül való milliók, a kiknek tetemei immár egyenlővé lettek a földdel.

Csak hogy ő elt is! Még pedig úgy, a hogy ezerek közül szokott elni egy. S éppen azért szült olyan nagy megdöbbenést a fölé szelvénylőpült gyász, éppen azért nem akartuk nem mertük elhinni az ő halálának szomorú valóságát. Az az annyiszor megszegyenített emberi értelem kereste, kutatta most is az Isten tanácsvezetésének megfoghatatlan bölcsességét: Miért kellett ennek már megtörténni? Miért most, miért így?... Azután ott állva magam is a gyászoló seregében, a hova sürgöny hívott és önönsvivem nagy szomorúsága siettetett, elgondolkozám: Imé ilyen ez a mi pályafutásunk! Nem tudjuk: hol s mikor ér véget. Ilyen ez a mi ellenségünk: a halál! Nem tudjuk: mikor állít meg bennünket. Egyszer csak agyat készít számunkra és mi lefeküszünk, egyszer csak csendet parancsol és mi elnémulunk. Ilyen szomorúságos gondolatok születtek szí-

vemben ott a koporsó mellett, az ő koporsója mellett... És mégis mintha lett volna ott valami, a mi erősebb volt még a halálnál is. Vagy miért volt az, hogy én még ott is, még akkor is csak az élőt láttam, az ő szavát hallottam? Mintha csak életet öntött volna az emlékezet angyala a megholt tetemekbe s szinte féltem, hogy a mélységes fájdalom panaszára föl talál ébredni az, a ki a szeretet fáradhatatlanságával érdemelte ki a esöndes pihentető álmot. Mint élő állott előttem az, a ki már meghalt:

nagy-károlyi gróf Károlyi Tiborné, született gróf Degenfeld Schomberg Emma grófnő,
s láttam homlokán a hármaskoronát is.

Grófi volt az egyik. Nagy ősöknek drága hagyomány, nagy emlékek fűződnek ahoz bizonyára. De én még sem erről akarok most emlékezni, hanem arról a másik kettőről: a lelki nemesség koronájáról, a melyet ő maga vivott ki magának; meg a szenvedések töviskoronájáról, a melyet az Istennek akarataból olyan néma fájdalommal, annyi keresztényi önmegtadással hordozott. S ezekről gondolkozván, nem tudom hogy akkor esudáljam e inkább az ő nagyságát, a mikor olyan sok jót hozt vala elő az ő jó szívének gazdag tárhazából, vagy pedig akkor, a mikor szíve vérzik, lelke a fájdalmak kínos tüzeiben emésztetik, de ő még sem panaszol, még sem zugolódik, hanem gyöngé nő léttére is viseli a töviskoszorút türelemmel, mint egy mártír; hordozza a nehéz keresztet önmegtadással, mint a Jézus Krisztusnak hűséges követője? De úgy lelki nemessége, mint a szenvedésekben való állhatossága is egyformán megérdemlik, hogy követendő pelda gyanánt feljajtsuk azoknak emlékezetét.

Emlékezzünk tehát!

Jöjjetek elő mindannyian, kik bizonyosságot tehetek vala ő fölé! Álljatok meg még egyszer az ő ravatala mellett s irjatok föl az ő gyászos koporsójára, hogy miket cselekedett ő életében. Had lássuk, had okuljunk, had nemesedjünk mi is azoknak láttára és hallattára... Kicsiny ugyan ez a terem, a honnan ő utolsó útjára elindul, nagyon kicsiny arra, hogy mindazokat befogadja, a kik az ő számtalan jótettei által hivatva vannak ő fölé jóbizonyosságot tenni. De lélekben mindannyian oda állhatunk ravatala mellé, s világosságra hozhatjuk mindazokat, a miket ő titkon cselekedett, úgy hogy még balkeze sem tudta, hogy mit cselekszik jobb keze... Jöjj elő legelőször is a J. Krisztusnak evangéliuma szerint reformált anyaszentegyház! Beszélj meg mi nekünk, hogy volt egy lélek, kinek mindennapi tápláléka volt a mennyei Atya akaratának teljesítése. Volt egy nemes szív, a mely megértve annyi más szívek vágyakozását, maga vetett fundamentomot egy kis gyülekezet megalapítására; maga hordozta annak minden terhét, ügyét, baját; s egymaga mozdította elő szakadatlanul annak fölvirágoztatását is. És pedig csupán azért, hogy legyen hely és alkalom, a hol testvéri találkozó adhasanak egymásnak a mennyei javak után óhajtozó lelkek s közösen mutathassák be örömeiket és bánatukat a nagy Isten előtt. Emlékezzünk azokról a nagy lelki áldásokról a melyeket Isten az ő nemes és buzgó szíve által adott mi nekünk. Emlékezzünk arról az immár végeszakadt örömről, a mely olyan fölemelő érzéssel tölté el szívünket akkor, a midőn ő sok és terhes gondjai között is időt szakítva, megjelent közöttünk az Ur imádságának helyén. Oh mintha sebesebben szárnyalt volna akkor szívünkben az imádság; mintha erősebb lett volna a hit, szilárdabb a bizodalom, a melylyel Istennek atyai kezét igyekeztünk megragadni; mert hiszen

éreztek s meg is tapasztaltuk sokszor, hogy őt választotta ki Isten a mi reménységünk betöltésére. És ő mindig is velünk volt. Még akkor is, a mikor hordozva a nehéz keresztet, viselve Istennek a jókat is megpróbáló nagy sujtolását, nem jöhetett közzénk, még akkor is ott volt velünk lélekben. Soha nem vette le rólunk örökös gondoskodását. Szóval, nemes példával, szívének jóságával s nagy áldozataival soha sem szünt meg miniket gyöngéket támogatni erősíteni. Csoda-e azért, ha mi az általa annyira istápolott református egyház tagjai sirván sirunk az ő elköltözése alkalmából, mintha édes anyánkat veszítettük volna el?

Azután jöjjetek elő ti szegények, betegek, ügyefogyottak, jöjjetek ti árvák és özvegyek minden felekezet, és nemzetségbeli különbség nélkül! S engedjétek szabad folyást fájdalomfakasztotta könnyeiteknek az ő koporsója fölött, a ki még élt, annyiszor gyógyítgató fájdalmatokat, annyiszor szárítgató könnyeitek. Tegyetek bizonyosságot, volt-e kesergő lélek, a melynek panaszát ő meg nem hallgatta s nem orvosolta volna? Hiszen az ő szive olyan volt, mint az a bibliabeli esodálatos korsó: soha sem fogyott abból ki a könyörülő és gyámolító szeretetnek olaja... Jöjjetek elő ti kicsiny gyermekek, a kiknek ő iskolát tartott fenn. Nézzétek alszik immár az, a ki annyi éberséggel vigyázott, megpihent immár az, a ki annyit fáradozott, hogy az istenfélelemmel párosult tudomány szele bennetek is kibontogathassa a lélek szárnyait, hogy majdan tehetségeket szerint legyetek ti is — miként ő volt — a hazának, s anyaszentegyházatoknak hűséges és fáradhatatlan munkásai. Jöjjetek kicsiny sereg! zárd szívedbe az ő áldott emlékezetét s fogadd vezéredül az élet jövő küzdelmeiben az ő nagy szellemét. S majd ha felnövekedtek, ifjakká lesztek, sőt még ha a vénség határára érkeztek is, még akkor is megemlékezzetek róla, hogy ki volt ti néktek gróf Károlyi Tiborné, Dégenfeld Schomberg Emma grófnő!

... És kiket kellene még megidézniem, hogy a közös nagy fájdalom könnyekkel öntözött virágaiból méltó koszorút fonjunk a már megdicsőült lélek porsátorának gyászos koporsójára?! Szóljak e még a gyermeki, a rokon, s a baráti körnek nagy veszteségéről is? Milyen alkalmas pillanat volna, hogy ő róla emlékezvén megpróbálkozzam képet rajzolni az ő benne testet öltött szent fogalomról: az édes anyának magasztos hivatásáról! Milyen alkalmas pillanat volna, hogy ő róla emlékezvén, elmondjak legalább néhány töredékes gondolatot arról a legnagyobb tudományról, a melyre az ő élete oly hathatósan tanítana bennünket, hogy t. i. miként biztosíthatjuk nemcsak testvéreinknek, rokonainknak, hanem mindazoknak szeretetét is, a kikkel csak valamikor összehoz az életnek különféle változata. De nem akarok már ennyire kiterjeszkedni. Mert gyöngének érzem magamat arra, hogy hü képet fessek a ragyogó napról. Pedig ő nap volt! Mert csak így lehet megérteni, hogy mindennek áldják, s nagy halálával emlegetik az ő nemes lelkének jótékony sugarait. De nem akarok ennyire kiterjeszkedni, mert érzem, hogy az ő nemes tulajdonainak kidomborításával csak még inkább megsajgatnám a vérző sziveket, a melyek úgy is oly nehezen akarják bevenni a vigasztalásnak beszédét. E helyett inkább reámutatok a részvétnek ama páratlan megnyilatkozására, a mely faj-, felekezet- és rangbéli különbség nélkül az igaz fájdalom mélységes érzetével tölti el mindannyiunk szívét, a kik most busongó szeretettel gyűltünk egybe, hogy végtisztességet tegyünk a már jobb hazába költözött léleknek. Reámutatok a kö-

zös nagy fájdalomra, a melynek terhét nemcsak mi hordozzuk, a kik itt jelen vagyunk, hanem azok is, a kik el sem jöhetnek, de a távolból is ide küldik bánatos lelkük sóhajtását, megdöbben szívük kesergő érzését. Lássátok meg azért ti, a kiket a vérség és rokonság belsőbb köteleke fűzött ő hozzá, lássátok meg, hogy mi is mindannyian veletek érzünk, veletek sirunk. És szomorúságszülte könnyeinkben úgy tetszik — mintha az ő lelki nemességének koronája tükröződnék vissza. Eddig ő járt közöttünk, mint a jótéteményeknek fejedelmi nagyasszonya. Most mi jöttünk el ő hozzá együttesen, hogy sötét koporsóját megékesítsük hálás emlékezetünk koronájával, a melynek drága gyöngyeit a szívünkől szakadt könnyek alkotják.

De miért akarnók mi őt megékesíteni? Hiszen ő oly gazdag vala ékességekben! Hiszen ott volt az ő homlokán a szenvedések töviskoronája is; az a korona, a melynek néma fájdalommal való hordozása egyik legfőbb bizonyosságul szolgál arra, hogy az ember nem csupán e föld szülötte, hanem egyszersmind ama mennyei ország várományosa is, a hol vég nélkül való boldogság és soha el nem muló dicsőség, sőt idvesség váltja fel e siralmas földi életnek egyébként érthetetlen szenvedéseit... Ime előttem áll az ő nagy alakja, szívében a törrel, a melyet a halál vert oda, midőn szeretet gyermekei közzül nagy hirtelenséggel elszólitotta az egyiket, talán a legkedvesebbet. Látom az édes anyát, a midőn szívébe zárja a nagy fájdalmat — a melylyel ő soha sem szokott kérkedni — titkon megkeserü könnyeket ont, hogy csak az Isten látja, csak az Isten tudja az ő kínos vergődését... Azután látom benne a hűséges hitvestársak mintaképét, a mint szíve szerint tölti be a nagy, a szent esküvést, azt az öröme, fájdalomra kiható erős fogadást: *őt sem egészségében, sem betegségében, sem boldog, sem boldogtalan állapotjában hűtlenül el nem hagyom.* Vajjon a mikor még boldog menyasszonyként állott az Ur oltára előtt, gondolhatott volna-e rá: mily nehéz föladatra vállalkozott; ösmerhetette-e a jövőnek titkait, a melyek olyan nagy megpróbáltatások alakjában lettek nyilvánvalóvá ő reá nézve? S mégis hogy megállott a lelki gyötrelmek, a folyton megújuló aggodalmak viharában is! Ő, a gyöngé nő, vívta a nehéz harcot, mint egy hős, mint egy párjáért viaskodó király tigris. Oh ti annyiszor zengett hősök, hadvezérek, a kik nem féltek szemközt rohanni a pillanatnyi és dicsőséges halállal, jöjjetek! Lajtsátok meg itt büszke fejeteket, rakjátok le babér és cserkoszoruitokat s ösmerjétek el, hogy nagyobb ti nállatok a nő, a ki heteken, hónapokon, sőt esztendőkön keresztül viaskodik azzal a sötét arcu angyallal a ki szeretett férjét akarja elrabolni tőle. S a ki nem ismerné még a szenvedő, a féltő és aggódó szeretet hatalmát s könnyekben ragyogó dicsőségét, az csak tekintse meg az ő alakját s azután tegyen bizonyosságot róla, hogy van még valami a mi megszegyeníti a tudományt, meg a bölcseséget is; van még valami, a mi többet tehet egy roskadozó élet fenntartására, mint akármicsoda más emberi erő és igyekezet. S a kik csak a sivár önzést akarják elismerni az emberi cselekedetek legtítkosabb rugója gyanánt, jöjjenek s lássák meg itt a nagy és nemesen dobogó szív önfeláldozó készségét, a mely fölemésztette saját életerejét, csak hogy megnyujthassa elviselhetővé, sőt a lehetőség szerint boldoggá tegye elesett hitves társának ő előtte oly drága életét. Mert a miről nem beszélhetnek e néma falak, sőt a mit nem képes elmondani a nyelvében megbántatott, most pedig özvegyesre jutott hitvestárs sem,

csak Isten a tanuja annak, hogy miként vértett a gyöngé női szív, a midőn napról napra kellett látnia szeretett férjének szomorúságos helyzetét; csak Isten a tanuja, hogy miket cselekedett ő, csak hogy egy kis napsugárt varázsolhasson be a leverettetésnek szomorú éjszakájába . . .

De nem folytatom tovább, mert meggondolván az ő halálában lesújtott nagy veszteséget, csak fájdalom és keserűség lehetne az én beszédem. Nem folytatom tovább, mert angyal jelenik meg előttem. Ösmeritek-e ezt az angyalt, a ki bánatos szelid arccal megáll a betegek ágya mellett, kinek hangja, mint hárfának szivreható lágy zengése; ismeritek-e az angyalt, a ki kezének szelid érintésével letörli a kinoknak verejtékét, felszárítja a fájdalom könnyeit s hinni, remélni tanít még a halálos ágy, még a koporsó ölén is; ismeritek-e a vigasztalásnak ezen angyalát? Ha nem ismernétek, tekintetek még egyszer a már jobb hazába költözött lélek megdicsőült alakjára, s ő benne megismeritek. Mert úgy tetszik: arra hívta őt az isteni gondviselés, hogy sokaknak vigasztalója legyen még akkor is, a midőn érző szive saját bánata alatt is majd megszakadt.

* * *

Ime a kép! Gyarló és hiányos, de szivemből vettem annak minden vonását. Ime a nő, ki nagy volt lelkének nemességében, szinte páratlan a szenvedések elhordozásában, de talán legesudálatraméltóbb hitvestársi kötelmeinek teljesítésében. Ime a nő, a kinek ott ragyogott eddig a grófi korona mellett, a lelki nemesség koronájával együtt a szenvedések töviskoszoruja is; ime a nő, a kinek homlokára most maga Isten teszi azt az örökszépségű koronát, a melynek megadását ezen parancsolathoz és ígérethez kötötte: Légy hiv mind halálig, és néked adom az életnek koronáját.

Áldott, valóban áldott az ő emlékezete!

Virágos Sándor,
radna-lippai ev. ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A debreceni református egyház aranykönyve.

Ezen a címen ösmerjük azt a szép bekötésű díszes könyvet, melyet még a mult században megkezdett valamelyik buzgó jegyzője nagy alapítványokból és kegyes adakozásokból fennálló leggazdagabb *kálvinista ekkleziáinknak*. S ezen könyvbe vannak beírva kezdettől fogva végig az alapítványtevők és adakozók nevei. Ennek az aranykönyvnek a folytatását, tökéletesítését majd kinyomatását indítványozta 1899-ben egy buzgó presbyter. Ki is küldöttek egy bizottságot ennek a kérdésnek a tanulmányozására és felkérték azt, adjon javaslatot, mit kellene itt cselekedni. A bizottság talán össze is jött egyszer, de jelentésről vagy javaslattételről mit sem tudunk sem mi sem a debreceni egyház belső ügyeibe avattak. Pedig jó volna ezt a kérdést nem hagyni elaludni, mert nagyon megcsapant az alapítványtevők, az adakozók és az egyház javára végrendelkezők száma! S a dieső elődök követendő példái hol vannak szebben megírva, mint éppen az *aranykönyvben*? Kérdjük szeretettel: kinek a mulasztása miatt nem halad ez ügy előbbre?

(Beküldve.)

— **Tisza-Dob.** Az alsó szabolcs-hajduvidéki egyházmegyében fekvő s az újabb időben kedvező virágzásnak indult e szép gyülekezetünkben közöljük a következő adatokat. Született ezen egyházközségben 62 fi, 42 nő: 104 gyermek; egybekelt 23 pár; megh. 28 fi, 27 nő: 55; szaporodás tehát: 34 fi, 15 nő: 49; confirmált 24 fi, 13 nő: 37 gyermek; áttérés és kitérés nem történt, a népesség száma 1902. jan. 1-én 1183 fi, 1152 nő: 2335. Adományok 1901-ben harangalapra Amerikában élő két egyháztag 10 koronát adott, Thury János és fia budapesti harangöntő cég az iskolának egy csinosan felszerelt esengettyűt adományozott 16 kgrm. sulyban, orgona alapra műkedvelői előadásból 100 kor. egyesek adományából 102 kor. folyt be, ez utóbbi összegben az Amerikában élő tiszadobi hívek adományaként 50 kor. szerepel, urasztalára egyesek kenyeret és bort adtak, szegény iskolás gyermekek ruházatára egy izraelita polgár 8 koronát adott. Láttuk azokat a leveleket, azokat az egyszerűségökben fölséges szép leveleket, melyeket, néhány Tisza-Dobról Amerikába kivándorolt reform. férfi, sorsával megelégedve s Isten akaratán megnyugodva bár, de mégis a honvágy epesztő érzelmével, s az egyház iránti lángoló buzgalom olthatatlan szerelmével írott a tiszadobi lelkészhez, Tóth Lajoshoz, küldvén a levélben, mint fentebb jeleztük, a harang, és orgonaalapra a magok nem filléreit, hanem mint amerikaiasan írják, centjeit.

— **A M. Protestáns Irodalmi Társaság tagjaihoz.** Társulatunk tagjai ebben az esztendőben nagyon lanyhán fizetik a tagdíjukat. Az 1901. évben esedékes tagdíjaknak ez ideig még a feleresze sem folyt be, pedig immár itt van az esztendő vége. E miatt a nyomdai számlákat, az írói díjakat és egyéb költségeket nem képes pontosan fizetni a Társaság, mert a tőkék kamatjából a kiadásoknak egy harmadrészét se lehet fedezni. Ez okból tisztelettel és bizalommal kérjük tagtársainkat, hogy 1901. évi tagdíjakat e hó végéig sziveskedjenek beküldeni a társulat pénztárába. A mult és előző évekről való hátralékosokat egyenként is felszólítottuk, hogy egyenlítsék ki tartozásukat. Sajnos, hogy ennek a sürgetésnek eddig még csekély az eredménye. Budapest, 1901. december 18. Szóts Farkas titkár, Bendl Henrik pénztárnok.

— Kezgyes adományok a Gégényben (Szabolcs megye) építendő ev. református új templomra.

Baró Podmaniczky Gézané 100 kor. Özv. Hegyi Mihályné 50 kor. Kabai ev. ref. egyház (Hajdum.) 2 kor. Horkai Barna székelyi ev. ref. lelkész (Szabolcs-m.) gyűjtő ivén: Horkai Barna 1 kor. N. N. 1 kor. Tóth Miklós 40 fill. Orosz József 20 fill. Molnár Mihály 20 fill. Sipos Gusztáv 20 fill. Sipos Károly 40 fill. Tóth József 20 fill. Rádi Mihály 40 fill. N. N. 40 fill. összesen 4 kor. 40 fill. Vásárhelyi István új-banoveci (Szerém m.) ev. ref. lelkész gyűjtőivén: Vásárhelyi István 1 kr. Johann Jordán 1 kr. N. N. 40 fill. Niclaus Noduh 1 kr. Riesz Jakab 40 fill. Huber Konrad 60 fill. Hoffman Ádám 40 fill. Karl Blum j. 40 fill. Karl Blum a. 60 fill. Filipp Steil 40 fill. Filipp Hebel 1 kor. Filipp Hebel jun. 60 fill. Andreás Stieb 40 fill. Ádám Hoffman 1 kor. Wilhelm Hubert 40 fill. Filipp Stark 40 fill. Ádám Hoffman 1 kor. Heinrich Stark 50 fill. Heinrich Schank 1 kor. 10 fill. Jakab Huber 50 fill. Heinrich Stock 50 fill. Jakab Enx j. 60 fill. Mathias Enx 50 fill. J. Willwerter 40 fill. Filipp N. 40 fill. Karl Gilbert 40 fill. összesen: 16 kor. Kájel József Kiliti (Somogy-m.) ev. ref. lelkész gyűjtő ivén: kiliti ev. ref. egyház 10 kor. Dömötör Kálmán 1 kor. Kiliti község 2 kor. Nagy János 1 kor.

összesen 14 kor. Nagy István kémeri (Szilágy) ev. ref. lelkész gyűjtő ivén: kémeri ref. egyház 2 kor. Nagy István 1 kor. összesen: 3 kor. Jákói ref. egyház (Szabolcsm.) 4 kor. Pótor Elemér olesva-apátii (Szatmárm.) ev. ref. lelkész gyűjtő ivén: Pótor Elemér 1 kor. Német Sándor 40 fill. Kósa Sándor bíró 1 kor. Bende György 40 fill. Szabó György 20 fill. Szabó Sándor 60 fill. Kósa Árpád 40 fill. Bende József 20 fill. Szabó Imre 20 fill. Bende Gábor 40 fill. K. R. 40 fill. Szabó Menyhért 40 fill. N. N. 40 fill. N. N. 20 fill. Szabó József 20 fill. S. Szabó József 20 fill. Kósa Menyhért 1 kor. Kristin István 20 fill. Szabó József 20 fill. Kósa Bertalan 1 kor. Barta Gábor 30 fill. Borbás József 40 fill. Szabó György 50 fill. Kósa Ferenc 40 fill. összesen 10 kor. 70 fill. Bartha József ugornyai (Szatmárm.) ref. lelkész 1 kor. Barta András kis-kerekii (Biharm.) ref. lelkész gyűjtő ivén: N. N. 1 kor. kis-kerekii ref. egyház 4 kor. Vári András 1 kor. N. N. 30 fill. összesen 6 kor. 30 fill. Naprágyi ref. egyház (Gömörm.) 1 kor. Gömöri Péter selyebi (Abaujm.) ref. lelkész gyűjtő ivén a selyebi ref. egyházból 4 kor. 30 fill. dobozi ref. egyház (Fehérm.) 1 kor. tiszaszalóki ref. egyház (Jász-N.-Kun-Szolnokm.) 2 kor. tiszatarjáni ref. egyház (Borsodm.) 4 kor. illyefalvi ref. egyház (Háromszékem.) 1 kor. csököli ref. egyház (Somogym.) 1 kor. Nagy Sándor csököli lelkész 1 kor. bihar-udvari ref. egyház (Biharm.) 2 kor. dadi ref. egyház (Komáromm.) 1 kor. N. N. dadi lakos 20 fill. Bakonszegi ref. egyház (Biharm.) 10 kor. Szele György bakonszegi ref. lelkész 1 kor. Szomódi ref. egyház (Komáromm.) 2 kor. bodófalvai ref. egyház (Krassó-Szőrénym.) 10 kor. aradi ref. egyház 2 kor. Bucsí ref. egyház (Esztergom.) 4 kor. uj-sóvei ref. egyház (Bács-Bodrogm.) 2 kor. uj-sóvei ref. lelkész 1 kor. Szabó József bárándi ref. lelkész (Biharm.) gyűjtő ivén: Szabó József 3 kor. Futó János 1 kor. Báránd község 2 kor. Futó Mihály 40 fill. Ajtai T. 40 fill. Magos Elek 40 fill. Nagy Illés 30 fill. Bárándi ref. egyház 3 kor. összesen: 10 kor. 50 fill. Dombi Vincze nagyfalui (Baranyam.) ref. lelkész 2 kor. nagyfalui egyház 3 kor. Janka Károly kovács-vágási ref. lelkész (Abaujm.) gyűjtő ivén: a hivektől 4 kor. Janka Károly 50 fill. Hajdu Albert szatmár-udvari lelkész gyűjtő ivén: Szőke B. 1 kor. Szőke Kálmán 20 fill. Valaki 20 fill. püspökladányi ref. egyház (Hajdum.) 1 kor. Novottni Alajos kastélyos-dombói ref. lelkész (Somogym.) gyűjtő ivén: Novottni Alajos 40 fill. Kis Váradi János 20 fill. Varga Pál 20 fill. Liber Ferenc 20 fill. Baga István 20 fill. Szójka István 20 fill. ifj. Bíró István 20 fill. Illés József 80 fill. ifj. Varga István 20 fill. Hegedüs József 20 fill. Kulesár Dávid 50 fill. dombói ref. egyház 20 fill. összesen: 3 kor. 50 fill. bács-feketehegyi ref. egyház 5 kor. Simoni ref. egyház (Gömörm.) 2 kor. mezőlaki ref. egyház (Veszprémm.) 1 kor. harkányi ref. egyház (Baranyam.) 1 kor. Szakál Géza harkányi lelkész 1 kor. Vitéz Ignác kemesei ref. lelkész (Szabolcsm.) gyűjtő ivén: Pető Elek 20 fill. Antal Albert 20 fill. Kriston József 40 fill. Kriston Gábor 40 fill. Nagy Károly 40 fill. Jenei István 10 fill. Márton Péter 40 fill. Szitha Miklós 1 kor. Márkus Józsefné 30 fill. Szitha Péter 20 fill. Pásztor Gábor 20 fill. Márkus Péter 1 kor. Kriston Sándor 1 kor. Fehér Menyhértné 1 kor. Márton Dániel 30 fill. Nagy Antal 30 fill. Nyerges János 40 fill. N. N. 40 fill. Cs. Pásztor Antal 40 fill. Gönczi Sándor 40 fill. Sinka Péter 20 fill. B. Kovács Mihály 10 fill. Elek Béla 1 kor. Szitha András 1 kor. Mikecz Pál 1 kor. Mikecz István 2 kor. Kriston Erzsébet 1 kor. Mikecz Miklós 1 kor. Pásztor Sándor 20 fill. N. N. 40 fill. Márton Imre 40 fill. összesen: 17 kor. 30 fill. Szentmiklóssy

József rákóci ref. lelkész (Jász-N. Kun-Szolnokm.) gyűjtő ivén: Péter Gábor 20 fill. Harsányi István 20 fill. Lenkovicz László 10 fill. Murvai Sándor 20 fill. Bohácsik József 20 fill. Bohácsik Károly 20 fill. Katona János 40 fill. Szilvási József 10 fill. Fejes János 20 fill. özv. Kovács Pálné 40 fill. Gál Vilmos 20 fill. Szabó Mihály 20 fill. Szelindi Gábor 20 fill. ifj. Murvai Sándor 20 fill. N. N. 50 fill. N. N. 20 fill. összesen: 3 kor. 70 fill. Hódy János vasmegyeri lelkész (Szabolcsm.) gyűjtő ivén: Hódy János 1 kor. Szentpéteri József 1 kor. Bodzás Antal 20 fill. Bónis György 1 kor. Pásztor Endre 1 kor. Juhász Antal 40 fill. Szücs Antal 1 kor. Ladányi József 1 kor. Nemes Péter 40 fill. Bodzás Mihály 40 fill. Bodzás Imre 10 fill. Juhász Béni 20 fill. id. Juhász János 40 fill. Matiz Bálint 10 fill. Batta István 04 fill. Bíró József 10 fill. Enyedi Miklós 40 fill. Szücs Miklós 50 fill. Vass Imre 2 kor. összesen 11 kor. 24 fill. Gartsik N. Sallay István császári (Komáromm.) ref. lelkész gyűjtő ivén: Gartsik N. Sallay István 1 kor. Lódi Mihály 2 kor. Barát Pál 20 fill. Bagóczi Ferenc 20 fill. Barát János 20 fill. Barát Mihály 20 fill. Csaplár János 20 fill. Beke Sándor 20 fill. Beke Mihály 20 fill. Tökés József 20 fill. Paksi Ferenc 20 fill. Palotai János 10 fill. K. Palotai Pál 40 fill. Tótas Ferenc 10 fill. N. Fülöp János 20 fill. Váci János 10 fill. Paksi Sándor 20 fill. Palotai András 10 fill. Palotai István 10 fill. Cs. Bíró István 40 fill. Mészáros József 20 fill. Szalai Ferenc 20 fill. Orbán István 20 fill. O. Lódi István 10 fill. Szabó István 10 fill. Ny. Szabó Sándor 10 fill. ifj. Bagóczi József 20 fill. T. Fülöp József 20 fill. S. Palotai József 10 fill. Mocsári István 40 fill. Szekeres István 10 fill. Szekeres Sándor 20 fill. Szabó Andrásné 40 fill. Paksi István 20 fill. Bíró Józsefné 10 fill. Jordán János 10 fill. Spakula János 20 fill. Tótas Pál 10 fill. Ö. Bozsa Ferenc 20 fill. Tökés P. János 20 fill. E. Horváth József 10 fill. összesen 10 kor. 30 fill. Gavallér János kisvársányi lelkész (Szabolcsm.) gyűjtő ivén: Faragó András 30 fill. Cserepes István 30 fill. Jászai Mózes 20 fill. Horvát István 40 fill. ifj. Faragó János 30 fill. id. Faragó Károly 30 fill. Fazekas András 08 fill. Kovács József 10 fill. Madai András 20 fill. Szőke Gábor 10 fill. Király Sándor 10 fill. Király Dániel 10 fill. Konez János 10 fill. Szilágyi Samuel 20 fill. ifj. Szilágyi István 20 fill. Szilágyi István 20 fill. Faragó Mihály 20 fill. Nagymáté Ferenczné 04 fill. Szőke Balázs 10 fill. Sulyok Elek 30 fill. Nyitrai András 20 fill. Lakatos János 10 f. Konez András 4 f. Simkovicz András 10 f. Nyitrai József 10 f. Konez Lajos 40 f. Szőke Imre 20 f. Dévai Pál 04 fill. Bacsó Károly 8 fill. Gavallér János 60 fill. összesen 5 kor. 98 fill. Szombathy Iona gégenyi tanítónő gyűjtő ivén: Szombathy Iona 1 kor. Cseh Zoltán ref. lelkész F.-Litke 1 kor. Szombathy Imre tanító F. Litke 1 kor. Révész Imre 1 kor. Kovács Zoltán 1 kor. özv. Berencsy Gyuláné 1 kor. özv. Tervev Balázsné 1 kor. Pogány Frigyes 1 kor. összesen 8 kor. Vas János balsai ref. lelkész (Szabolcsm.) gyűjtő ivén: Horváth Gyula 1 kor. Vas János 3 kor. 70 fill. Tamás Ferenc gör. cath. 20 fill. V. Veres János 20 fill. Tóth Mihály 20 fill. Berey András 40 fill. Kerülő Mihály gör. cath. 10 fill. Buji Antal gör. cath. 10 fill. Buji Mihály gör. cath. 10 fill. összesen 6 kor. Bakos Kálmán b. aranyosi ref. lelkész (Szabolcsm.) gyűjtő ivén: Kajdy Gyula 1 kor. Szaniszló József 20 fill. Dobos Julianna 10 fill. Izsák József 2 kor. a hivektől begyűlt 5 kor. 60 fill. összesen: 8 kor. 90 fill. Gyönki takarékpénztár 2 kor. Bévárdy Lajos 1 kor. Guttrung János 1 kor. Kertész Sándor 1 kor. gyönki ref. német egyház 3 kor. Gyönki

ref. magyar egyház 2 kor. összesen 10 kor. Tamási takarékpénztár (Tolnam.) 5 kor. szabadhely városi takarékpénztár 2 kor. szegedi kereskedelmi és iparbank 2 kor. dombrádi népbank rt. (Szabolcsm.) 25 kor. dunaföldvári járási takarékek és hitelszövetkezet (Tolnam.) 2 kor. szentesi központi takarékpénztár (Csongrádm.) 2 kor. enyingi takarékpénztár (Veszprémm.) 10 kor. hosszumezői népbank rt. (Máramarosm.) 5 kor. Bogdásai ref. egyház (Baranyam.) 1 kor. cservenkai ref. egyház (Bács-Bodrogm.) 2 kor. szerkei ref. egyház (Gömörm.) 2 kor. Szomogyi ref. egyház (Somogym.) 4 kor. kunhegyesi ref. egyház (Jász-N. Kun-Szolnokm.) 10 kor. also-nyéki ref. egyház (Tolnam.) 1 kor. dráva-palkonyai ref. egyház (Baranyam.) 3 kor. f.-litkei ref. egyház (Szabolcsm.) 10 kor. kákiesi ref. egyház (Baranyam.) 2 kor. rózsafai ref. egyház (Baranyam.) 1 kor. gávai ref. egyház (Szabolcsm.) 23 kor. 50 fill. tassi ref. egyház (Pestm.) 1 kor. dunaszengyörgyi ref. egyház (Tolnam.) 2 kor. biai ref. egyház (Pestm.) 2 kor. n.-kunmadarasi ref. egyház (Jász-N.-Kun-Szolnokm.) 4 kor. tiszaföldvári ref. egyház (Jász-N.-Kun-Szolnokm.) 10 kor. moesalyai ref. egyház (Szilágym.) 5 kor. karcagi ref. egyház (Jász-N.-Kun-Szolnokm.) 5 kor. hajdu-bagosi ref. egyház (Biharm.) 24 kor. 48 fill. szalai ref. egyház (Abauj-Tornam.) 2 kor. dunaszent-benedeki ref. egyház (Pestm.) 27 kor. 80 fill. debreceni első takarékpénztár 10 kor. Eperjessy István (Debrecen) 2 kor. bihar-nagybajomi ref. egyház 4 kor. büdszentmihályi ref. egyház (Szabolcsm.) 10 kor. községi takarékpénztár (Vasm.) 10 kor. szatmári termény és hitelbank 3 kor. felső-mérai ref. egyház (Abaujm.) 2 kor. kisujszállási ref. egyház (Jász-N.-Kun-Szolnokm.) 5 kor. összes adomány 612 kor. 93 fill. Fogadják a kegyes adakozók egyházunk nevébeni őszinte és hálás köszönetünket! Gégény, 1901. dec. 22. Vas Mihály ref. lelkész, Mezőssy Gusztáv ref. főgondnok.

— **A lelkészhiány Angliában.** Ugy látszik, hogy ez a baj nemcsak nálunk ad okot az agodalomra, hanem megvan ez az idő szerént másutt is s éppen Angliában is a hol pedig az egyházi élet sokkal virágzóbb, mint minálunk. Legutóbb az anglikán egyház Brighthonban tartotta meg úgynevezett „*Church kongresszus*”-át s itt beható eszmecserét folytattak a lelkészhiány kérdése felett. Főokul a lelkészhiánynak, mely még csak most növekedik igazán, azt hozták fel, hogy a legtöbb helyen csekély a lelkész javadalmazása. A fizetések ugyanis még abban az időben állapították meg, a mikor a pénz értéke egészen más volt mint manapság s a kisebb helyeken a lelkészek olyan nyomasztó anyagi helyzetben vannak, hogy nem képesek fiaikat taníttatni s éppen azért csak kevés lelkész fiuból lesz ismét papi ember. De talán még ennél is károsabb hatása a lelkészi status számárányának növekedésére a hiányos egyházi organizatio s a lelkészi állomások betöltése alkalmával a *fiatalabb erőknek háttérbe szorítása!* Roppant nagy protektóra van szükség, hogy ott fiatalabb ember jobb állomásra juthasson.

— **Lelkészválasztás.** A mint bennünket utólag értesitene a *badalói* egyház lelkészeül *Kazay Gyula* gyűgyei lelkészt választotta meg. Sok sikert az új munkatérén!

— **Dr. Uhlhorn Gerhárd** életének 75. évében elhalt. Egyike volt azoknak kik azon fáradoznak, hogy a keresztyénség igazán a szeretet vallása legyen s minden emberbaráti vagy humánus cél ennek a kereteiben valósuljon meg. Örök emléket állított ezen törekvéseinek azon 875 lapos nagy művében melynek címe: „*Die*

christliche Liebesthätigkeit“ s a melynek 2. kiadása 1895-ben jelent meg Stuttgartban. Uhlhorn 1826. február 17-én született Osnabrückben. Atyja egyszerű iparos (suszter) volt, de a ki fiat nagy gonddal neveltette. Tanulmányai bevégezése után mint privat-docens a göttin-gai egyetemen habilitáltatta magát 1852-ben. Az 1855. évben azonban már Hannoverába hivatott udvari papnak és egyháztanácsosnak. 1866-ban ennek az egyházhatósági tanácsnak már fejevé lett. Számos művei között s a már fentebb említett híres könyvén kívül nevezetesebbek a következők: „*Die Homilen und Rekognitionen des Klemens Romanus*“. „*Der Kampf des Christenthums mit dem Heidenthum*“ (5. Aufl. 1889.) „*Vermischte Aufsätze über kirchliches Leben der Vergangenheit*“. „*Katholicismus und Protestantismus gegenüber der socialen Frage*“. „*Die kirchliche Armenpflege in ihrer Bedeutung für die Gegenwart*“. „*Tägliche Andachten*“.

— **Az országos református tanáregyesület szervezése.** Az országossá alakult tiszántuli ref. tanáregyesület központi választmánya, mely az ideiglenes ügyvitellel és a szervezés elkészítésével van megbízva f. hó 5-én gyűlést tartott. Mindenekelőtt a volt tiszántuli ref. tanáregyesület több mint 10 ezer korona vagyonának hovatfordításáról tanácskozott. Minthogy az orsz. református tanáregyesület a tiszántulinak kiszélesítése, továbbfejlesztése és a karcagi közgyűlés intenciójához képest az egész kérdéses összeg átadatik az országos egyesület céljaira, mint alapítvány. Abban az esetben pedig, ha valamikor feloszlanék az országos egyesület, az átadott vagyon visszazal a tiszántuli református egyházkerületnek oly föltétellel, hogy ha újra alakulna egy tiszántuli ref. tanáregyesület, akkor annak adassék át, ellenkező esetben pedig azon tiszántuli ref. tanügyi célokra fordíttassék, melyeket a tiszántuli ref. tanárok, kik egyszersmind a feloszlott orsz. egyesületnek is tagjai voltak, általános szavazattöbbséggel, határozatilag *kijelölnek*.

— Ez a központi választmány véleménye e tárgyban, melyet az alapszabály tervezetbe is beveendőnek nyilvánított. Ezután az alapszabály javaslatot készítette el a választmány azon tervrajz alapján, melyet az elnökség előre összeállított. A tervezet szerint a tagok épen úgy mint a tiszántuli tanáregyesületben, az országosban évi négy korona tagsági díjat fizetnek. Tankönyvek kiadása és tudományos művek kiadásának elősegítése az új egyesületnek egyik fontos feladata lesz. Ügyeit vezetik a közgyűlés, a választmány, a központi igazgatóság, a tisztviselők, még pedig 1 elnök, 2 alelnök, 1 főjegyző, 3 jegyző és a pénztárnok; végül az egyes facultások kívánságára felállítandó szakosztályok. — Az alapszabálytervezetet kinyomatva szétküldte a választmány a szervező bizottság más egyházkerületbeli tagjainak. A nagy szervező bizottsági gyűlés febr. hó elején tartatik Debrecenben, mely alkalommal véglegesen megállapítják, a közgyűlés elé terjesztendő javaslatot.

— Itt említjük még meg, hogy a tiszántuli tanáregyesület e tanévre szóló utolsó (18 dik) évkönyve készen van s pár nap alatt szétküldöztetik. Függelékében közli az országos ref. egyesület okmányait, melyek mintegy történetét adják az eddigi mozgalomnak. — Ez okmányokat az országos ref. tanáregyesülethez eddig belépett rendes tagok (számokban 289) névsorával külön lenyomatban is kiadta egyébb tájékoztatással együtt a szervező bizottság elnöksége, s minden újonnan belépett tagnak megküldi.

— **Gyönyörű jelenet a csongrádi főispán beiktatása alkalmával.** Egyik múlt évi számunkban említettük, hogy a csongrádi főispán *Dr. Csathó Zsigmond*

egykor főiskolánk növendéke volt. Mikor ő ezelőtt 25 esztendővel itt tanult, akkor még egészen más szellem uralkodott az ifjuság között, mint ma. A többek között: nem párbajoztunk; vagyha igen, az a párviadalom a kötelességek lelkiismeretes végzése körül kifejtett nemes versenyben állott. A kik aztán e tekintetben kitűntek, azokat a legszebb és legideálisabb barátság fűzte össze tekintet nélkül arra, hogy theologus volt-e az illető, vagy joghallgató? Így aztán a két akadémiai fakultás szellemi elitje egy test és egy lélek volt s sok példát láttunk rá, hogy a legelső joghallgató legbensőbb viszonyban a legelső theologussal állott. Így volt a csongrádi főispán idejében is. Csathó Zsigmondnak a legelső joghallgatónak legbizalmasabb barátja a legelső theologus Sz. S. jelenleg érmihályfalvi lelkész volt, mint Castor és Pollux állandóan együtt voltak; együtt tanultak s nem ismeretek örömet, melyet egymással megne osztottak volna. Ez a kollégium falai között szövődött szívélyes viszony aztán megmaradt a két jeles férfiú között az életben is s most midőn *Dr. Csathó* a csongrádi főispáni székbe ült, régi barátját meleg hangu levelben s azzal a kijelentéssel hivta meg ünnepélyes beiktatására, hogy „nem lenne az ő ünnepe teljes, ha Sz. S. ott nem lenne“! És Sz. S. ott volt, még pedig mint a főispán házának egyetlen vendége. Előre kijelentette *Csathó*, hogy senki mást nem fogadhat vendége gyanánt, hanem csak az ő egykori kebelbeli barátját. Mikor aztán elérkezett a pillanat, hogy az új főispán diszmagyarban az eskütételre indult, akkor következett el az a gyönyörű jelenet, melyet itt megörökíteni akarunk. A fényes küldöttségek sorából kilepött *Dr. Csathó*, s még életben levő aggastyán apját, — a nyugalmazott kálvinista tanítót, — átölelve így szólott hozzá: „*Drága édes jó apám! Esküre indulok; jöjj és add rám apai áldásodat!*“ Kibeszélhetetlen az érzés, mely e jelenetre következett! Könny szökött a szemekbe, melyek szebben ragyogtak, mint a sok és fényes diszmagyar ruha minden drágaságai és ékszerai! S e felséges jelenet alatt a roskadozó édes apát főispán fiának egykori barátja támogatta...! Valóban patriarchalis korszakbeli jelenet... s mi leirtuk, hogy tanuljon belőle a mai ifjuság...! Ime ilyen az igazi nagyság. Gondolkozzatok ifju barátaink s e példa után induljatok!

— **Lapunk** 1899—1900. és 1901. évi teljes évfolyamai eladók. A venni akarók forduljanak Barkász Káimán ev. ref. lelkészhez, Bia, Pest megye.

— **Révész János** nagybányai ev. ref. lelkész értesíti a lelkésztársakat, hogy egyházi beszéd gyűjteménye a *Keresztre feszített Jézus hét szózata* címmel e napokban megjelent s 1 koronás utalvány ellenében azt a megrendelőknek bérmentve azonnal megküldi.

— **Róma és a biblia.** A *Christ. World* írja, hogy a „Catholic Truth Society“ az evangéliumokat angol nyelven ugynevezett filléres kiadásban közrebocsátotta és Baughan kardinális ezen kiadásra az „imprimatur“-t a következő szavak kíséretében vezette rá: „Ha a társaság semmi egyebet nem tett volna is, mint hogy az evangéliumokat ilyen formában kiadta, jó dolgot cselekedett volna, mert az Úrnak életét az evangéliumok útján megismertetni végtelenül becsesebb, mint a magyarázatra támaszkodni.“ Legyen! Semmi ellenvetésünk e felfogással szemben. De hát vajjon mit fog mondani és tenni a vatikáni kuria? E kérdésre az jogosít fel bennünket, mert hűen az emlékezetünkben van még, hogy néhány évvel ezelőtt éppen úgy fordí-

totta le az evangéliumokat francia nyelvre az azóta elhunyt Lassere Henrik; s a párizsi érsek ennek a ki nyomtatását szintén engedélyezte sőt a pápa meg is áldotta azt. És mégis 1887. december 19. napján ezt a fordítást a „Szent officium“ az „Index librorum prohibitorum“-ba sorozta s természetesen ez is a pápa beleegezésével történt.

Szerkesztői üzenet.

R. K. Kassa. Vettem a magyar népdalok Vecsei-féle klasszikus latin fordítását. Nagyon örülök neki, hogy rájok akadtál. Különösen érdekelnek ezek engem. Szíves baráti üdvözléssel. — **Dr. Boda Gy. Püspökladány.** Az a cikk bizony otthon maradt az apósom házában; de már bent van a kezem között; legközelebb adni fogom H) a jelek nem csálnak nem sokára a keresztyén civilizáció szelleme lesz az ur e középkori molock telett is. Akkor aztán teljesül cikked legvégén kimondott jóslatod. Vajha mihamarabb így lenne. — **S. N. I. T.-Sass.** Nyit levelödet, a mint láthatod, kozzetetem; és szi esen tettem közzé! Külsőség az egész, de ime itt nálunk ilyen külsőségekben is megnyitakozik már az a hegemonia, a mire ezelőtt 2 évvel én már e lap hasábjain rámutattam. Vannak azonban nem ilyen külső symptomák is, melyek gondoikozóba ejthetnek minden igaz református embert. S ent Anna ma holnap egy kis katolikus Athene lesz. A Svetits intézet palotájával szemközt ott áll már fedél alatt a piaristák emeletes gymnasiumi épülete, melynek felépítéséhez Debrecen városa 100000 forinttal járult hozzá! Mintha bizony nem okosabb lett volna ezzel egy városi gymnasium alapját megvetni vagy még inkább kollégiumunkban a paralell osztályok számát szaporítani; Azon csodálkozom, hogy Wolaftra ur még eddig ki nem hegedülte a várostól egy új római kath. templom felépítését! Egyébiránt rokonszenvetek tolmácsolását köszönöm. Ez az egyedüli jutalmam. Ebből erőt merítek én is, azok is (mert hála Istennek! ma már többen vagyunk) kik velem együtt küzdenek vallásunk, egyházunk érdekeiért. — **O. T. Tisza-Köröd.** Valami képpén eitévedt az a level. de azért is, mint újabb hiradásodért fogad szíves köszönetemet. Máskor is kérek ilyeneket. — **N. J. Kémer.** A Raksányi bátyánk eszméje nem rossz. Effektuáld ha tudod; én is felhívtam a mult év végén egyik cikkemben a protestáns vallású képviselőket arra a felíratra, melyet a jesusuták betelepédése ellen Pozsony városa intézett volt a képviselőházhoz de a mely felírat tárgyalás alá soha nem került. Valószínűleg nem is kerül soha! Nem olyan időket élünk, hogy a protestáns érdekek a törvényhozás házában visszhangot kelthetnének, status-férfiaink, még a protestánsok, sőt még a kálvinisták is felénk visszahúzódznak; a klerikális áramlat ellen mellet fe-zíteni nem mernek s szerencséseknak érzik magukat ha élhetnek. Példával tudnám bizonyítani, még pedig a legfrissebb példával, hogy a kálvinista minister még a legcsekélyebb dologban is, mely a protestantismusnak netalán hasznára lenne, mennyire tartózkodó, félénk és szükkeblű. De minek hozakodjamelő e dologgal!? Tudja ezt ma már mindenki; s nem is e felett csodálkozom én, hanem a felett, hogy p. o. konventünk még mindig oly gyöngéd és aggodó előzékenységgel kezeli azokat a kérdéseket, melyekben talán egyik-másik államférfiu, vagy minister személyisége is érdekelve van. Pedig végrevalahára meg kellene már értenünk hogy az Istenen kívül Magyarországon ma csak magunkra számíthatunk! Az egyetlenegy Banffy volt az kire bizvást számíthattunk a multban s őt is halottá tevő a korszellem. Próbáljatok tehát; én semmit sem reménylek. A mi a másik kérdésedet illeti, a bizonyos célra legjobban ajánlom a következő művet: „*Theologisch homiletisches Bibelwerk von J. P. Lange* Órási mű; de kapható a részletenként külön-külön is; a melyik könyvre van szükséged. Én is használtam bibliamagyarázataim alkalmával. Irj ily címen: „*Alfred Lorentz Buchhandlung in Leipzig. Kurprinzstrasse nro 10. Deutschland* Megkapod benne az isagogikai történelmi nyelvészeti és homiletikai anyagát úgy, a mint arra neked szükséged van. — **K. A. Helyben, Kissé** késve érkezett; de a legközelebbi számban okvetlenül hozni fogom.

Tartalom-jegyzék: Protestáns önértet. Debreceni. — Tárcá: Ritschlianizmus és Orthodoxyia. Lecz Géza. — Kálások és tövisek a mi mezőnkön. Vincze Ödön. — Közéletünk; Válasz. Dobieczki Sándor. * * * Eröss Lajos.

— Nyílt kérdés. Sarkadi N. Imre. — Gondolatok X + Y. Külföld: Hollandia és Magyarország. Birtha József. — Nekrológ: Emlékezés nagy-károlyt gróf Károlyi Tiborné, szül. Dégenfeld Schomberg Emma grófnőről. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: ERŐSS LAJOS.

Pályásati hirdetés.

A n.-bányai ev. reform. egyházmegyébe kebelezett Rozsályi egyház lelkésztanítói állomására.

Évi javadalom földben terményben az állam által biztosítva 673 kor. 81 fillér fizetés kiegészítéssel együtt 1300 korona, s ekként az egyház III-ad osztályu.

Az állomás választás után azonnal elfoglalható.

A felszerelt pályázati kérvények f. évi február 5. napjáig bezárólag nt. Bencsik István urhoz n.-paládra küldendők.

Kelt Debrecen, 1902. jan. 6.

püspök helyett

Zsigmond Sándor,
egyh. ker. főjegyző.

Üzletem fentállása alatt 96 ev. ref. egyháznak szolgáltam munkámmal.

Orgona építészeti műterem

Debreczenben,

Darabos-utca 7. sz. alatt (a Collegium mellett.)

Fentáll 1893. óta.

Teljesen e célra épített házamban készítek a mai kor legtekélyesebb vívmánya szerint, bármily kivitelű új orgonákat s azokért a legmesszebbmenő jótállást vállalom.

Orgona építészetem, mint az ev. ref. egyházak érdekét szolgáló intézmény, e téren az országban egyedül áll.

Munkám jóságával elértem azt, hogy minden évben növekszik a cégem iránti bizalom, s ígérem ezuttal is, hogy továbbra is ugy az árakban, mint a kivitelben egyházam érdekét tartom első sorban is szem előtt és teljes megbízhatóságra törekszem.

Elvállalok régi orgonák átalakítását, áthelyezését, tisztítását, hangolását és javítását vagy évi gondozását mérsékelt áron több évre menő jótállás mellett. — Megrendelésre készítek bármilyen kivitelű harmóniumokat is.

A nagytiszteletű és tekintetes egyházi előjáróság és az adományozó közönség, valamint a kántor-organista és tanító urak szives pártfogásába továbbra is ajánlva magamat, maradtam

teljes tisztelettel

Kerékyártó István

orgona építő.

Határozott árak, elsőrendű minőség, erőteljes nemes hangzásu orgonák.

Műtermemben megrendelt orgonák mindenkor vannak felállítva.

Érdeklődőket szívesen látok, terekekkel készséggel szolgálok.

Hazánkban

a szolid cég mintaképül jelölik meg *Neumann M.* Magyarország legnagyobb és legrégebb férfi, fiu és gyermek ruha telepét. Ezen 55 év óta fennálló üzlet már megalapítása után a legjobb hírnévre tett szert, melyet azzal érdemelt ki, hogy ritka lelkiismeretes és pontos kiszolgálásban részesítette vevőit. Különös figyelme arra irányult, hogy csak jó minőségű árut használt és ezeket a legjobb munkásokkal dolgoztatta fel. Az árak tekintetében az ország legnagyobb forgalmu ruha telepe, mint ma is — ugy mindenkor a legolcsóbb volt. A hűvös idők beálltával a szülőknek egyedüli gondját a gyermekek kiruházása képezi. A meleg ruha éppen ugy szükséges az egészség fentartására, mint a táplálék. A meghűlésből eredő betegségek gyakran utját állják az egészséges fejlődésnek. A férfiaktól pedig a társadalom megköveteli, hogy tisztességesen ruházkodjanak. Debreczen és vidéke közönségének alkalma van ruha szükségletét a legelső forrásból olcsón beszerezni, mert *Neumann M. cégnek* nagy raktára van *Debreczenben, Piac-utca 49. szám alatt.* A környék sőt távoli városokból is tömegesen keresik fel *Neumann M.* ruhatelepét.

Főüzlet: Budapest, Muzeum-körut.

Raktárak:

Arad,
Koloszvár,

Kassa,
Nagyvárad,

Pozsony,
Pécs

Temesvár,
stb.